

בשבילי אורייתא - ווארקא

לז"נ הגה"צ רבי שמחה בונם ליברמאן זצ"ל והרבנית הצדיקת מרת חוה שאשא מווארקא

הרב יצחק מאיר ברימיה ליברמאן שליט"א

תשעה באב במוצאי שבת

הלכה ומנהג

מנחם אב תשפ"ה

גיליון רנ"ד

יו"ל ע"י:

בשבילי אורייתא - ווארקא

הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

רחוב אמרי ברוך 1א

בני ברק

ישראל

Bishviley Orayso - Vurke

1 a Imrei Baruch st

Bnei Brak

Israel

bishvileyorayso@gmail.com

כל הזכויות שמורות:

מנחם אב תשפ"ה

גיליון רנ"ד

לעילוי נשמת

איש חקר המיוחד שבאנשים רחוק צדקה וחסד, מוקיר רבנו ותלמידיו,
פיז' תנע לאנשים מיוחד לנבט בתפילותיו,
אזוב תוסד של הנדיות, סוכ כל, עני ושפל חת.

הרה"ח ר' **חיים בער ירמיהו ליברמאן** ז"ל

בן **אדאמיר תהיצ רבי שמחה בונם ליברמאן** זצ"ל

שנלביע בשבת קודש פי "ואתה תצוה" וגו' ויקחו אלקי' וגו'
טו באדר תשע"ח
ת.נ.צ.ב.ה.

ולעילוי נשמת האשה החשובה והיקרה אשת חיל נוסלת חסדים
הרבנית הצ' מרת **ברכה דבורה זילברברג** ע"ה

בן **אדאמיר תהיצ רבי שמחה בונם ליברמאן** זצ"ל

שנלביע טו באדר תשס"ב
ת.נ.צ.ב.ה.

תוכן עניינים

• פרק א' - תשעת הימים

עמוד ו'

משנכנס אב ממעטין בשמחה
שבוע שחל בו ט"ב
עדות המזרח
בני אשכנז
ממעטים במשא ומתן
מו"מ של שמחה

בנייה

סיוד וצבע
תיקונים
בית הכנסת - צרכי רבים
חתימת חוזה

תפירה

גובליין
קורס תפירה
תיקון כפתור
תפירת בגד חדש
סריגה

קניית בגדים

במקום פסידא
כלים חדשים
רהיטים
שחייה
סכנה

ריקודין ומחולות

שירה
קטעי חזנות
תספורת
לבעל ברית
גזיות צפרניים
בשר ויין
תבשיל בשרי
בשר בסעודת מצוה
חולה בבשר
שכח ובירך
טעימה מהתבשיל בער"ש
מתנה

נקיון
קידוש לבנה
צחצוח נעליים

כביסה

כתם
רחיצת פאה

בגדי קטנים

גיל הקטן
לבישת בגדים מכובסים
בגדי זיעה
בגד לבוש
לקמט בגד
מפות לכבוד שבת
בגדי שבת בשמחות
שידוך
אורח

רחיצה

פניו ידיו ורגליו
ארצות חמות
טבילה במקווה
רחיצה לכבוד שבת
דיאודורנט

סיום מסכת

עניין הסיום
שעת כושר
סיום לקטן
נזדמן הסיום
השתתפות גם מי שלא למד

• פרק ב - שבת ראש חודש אב

עמוד יח

שבת ראש חודש אב
מפטיר
החלפת בגדים
הבדלה על היין

• פרק ג - ערב שבת חזון

עמוד יט

טעימה מהתבשיל בער"ש
בגדים מכובסים
החלפת הבגדים
נעליים
צפרניים
רחיצה
טבילה
תספורת עדות המזרח
בגדי שבת
בגד חדש לחתן
סדרי תפילה וניגונים
שלום זכר
אב הרחמים

• פרק ד - שבת חזון כשט' באב

בשבת עמוד כ

צפרניים

אב הרחמים, צדקתך

טיוול

לימוד בשבת

טיפות וכדורים

סעודה שלישית

אכילה עד השקיעה

זמן ר"ת

הכנה משבת לחול

מוצי"ש צום ט' באב

ברוך המבדיל

חליצת נעליים

זהירות ממלאכה

שטיפת כלים

סילוק פרוכת

בורא מאורי האש

אתה חוננתנו

קדיש תתקבל

ויהי נועם

הבדלה עמוד כג

חולה בהבדלה

על מה מבדילים

נשים בהבדלה

קטן בהבדלה

הבדלה מוצאי ט"ב

שתיית מים לפני הבדלה

הבדלה לאשה

• פרק ה- מהלכות תשעה באב

עמוד כה

חמשה עינויים

טלית תפילין בחצות

ישיבה נמוכה

אוטובוס

מיעוט מכבודו

סוג נעליים

אבוס מעור

נעלי גומי

אור בבית הכנסת

נר תפילה

נר לברית

פרוכת

• פרק ו- תפילת ערבית

עמוד כז

כאבלים

קדיש תתקבל

מגילת איכה ברכה

נשים באיכה

חזון

איכה ביחיד

סדר קדושה

טעם אתה קדוש

• פרק ז- הליכות ט"ב

עמוד כח

יצטער במשכבו

נטילת ידים

לימוד תורה בט"ב

חברותא

לימוד בהרהור

מצות ת"ת בט"ב

השכמה

• פרק ח - טלית ותפילין

עמוד נ'

הקדמת תפילין לשחרית

הנחת תפילין במנחה

תפילין לחולה

שומר לתפילה ולתפילין

• פרק ט- סדר היום

עמוד ל

תפילת שחרית

פיטום הקטרת

איכה ביום

חצות היום

מנחה

ברכת כהנים

תפילין במנחה

פרשיות קר"ש

נחם

תהלים

• פרק י- מוצאי ט"ב

עמוד לג

נטילת ידים

קידוש לבנה

טעימה ונעליים

שתיית מים לפני הבדלה

בשר ויין

בשר ויין בסעודת מצוה

תשעה באב ביום חמישי

עמוד נ"ד

כיבוס בליל שישי
רחיצה תספורת ביום ו'
בשר ויין ביום ו'

• **פרק יא - ברית מילה בט"ב**
עמוד לה

לאחר קינות
לאחר חצות היום
נרות בברית
בגדי שבת
נעליים
טלית ותפילין
שהחיינו
טעימה מהיין
שם הילד
מזל טוב

סעודה בערב
שירה בסעודה
וואך נאכט
מתנות

• **פרק יב - שו"ת הלכות בין**
המצרים עמוד לח

כיבוס בגד או לבישת חדש
טיפול פנים או רגלים
בגדי שבת לילדים בסיום מסכת
רכישת מכונית משומשת
שיפוצים במכבסה
נתינת מתנה בט' הימים
אמירת 'נחם' בט"ב לבעל ברית

פרק א'

ימי בין המצרים – תשעת הימים

א. משנכנס אב ממעטין בשמחה^א, הלכך בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לישתמיט מיניה באב דריע מזליה^ב. וממעטין, עד ראש חודש אלול^ג. ועל כל פנים עד אחר ט' באב^ד, ויש דעה, עד ט"ו באב^ה.

שבוע שחל בו ט"ב

ב. כשחל תשעה באב בשבת ונדחה ליום ראשון, כתב השו"ע, שאין לשבוע שלפני שבת חזון, הדין של, שבוע שחל בו ט' באב^א, וכך נוהגים בני עדות המזרח. ויש מי שאומר שנהגו לאסור כל שבוע שלפניו, חוץ מיום ה' ו' שמוותר מפני כבוד השבת^ב. לדעת בני אשכנז, נוהגין להחמיר בכל הדברים, מראש חודש אב^ג.

ג. גם לדעת המחבר בשו"ע (סי' תקנ"א) יש דברים שנמנעים מ"ח אב:

ממעטין בשמחה [סעיף א] משא ומתן לא הכרחי [סעיף ב] סיוד וציור [סעיף ב] סעודת אירוסין [סעיף ב] בשר ויין [סעיף ט] תפירת בגד חדש [סעיף ז] שהחיינו [סעיף יז] נגינה [ס"ק הטז] זהירות סכנה - יחיד, הכאה [סעיף יח]
בשבוע שחל בו ט' באב: רחיצה [טז] תספורת, כיבוס [ג]

ד. גם לבני אשכנז ישנם כמה דברים שבהם מקילים בשנה כזו:

1. נטילת ציפרניים. למחמירים בשבוע שחל בו, השנה מותר^א.
2. כשאין לו אלא חלוק אחד, מותר לרוחצו^ב.
3. תיקון בגדים לאחרים או ע"י עכו"ם^ג.
4. כיבוס בגדי נכרים^ד.

----- = מקורות וצינונים = -----

^א משנה פ"ד תענית. שו"ע (סי' תקנ"א). משנ"ב (ס"ק א' ממג"א): ר"ל שאין שמחין בו כלל.

^ב תענית כ"ט: שו"ע סעיף א

^ג מג"א סי' תקנ"א. משנ"ב ס"ק ב.

^ד זוה"ק יתרו ע"ח: קרבן נתנאל תענית פ"ד. ערוה"ש. בן איש חי. משנ"ב שם

^ה חת"ס בהג' שו"ע שם.

^א ירושלמי (תענית פ"ד ה"ו). רא"ש (פ"ד סי' ב'). ר"ן ט: שו"ע סי' תקנ"א ד'.

במקום סתם וי"א, הלכה כסתם, בא"ח דברים או' י"ב. כפה"ח תקנ"א ס"ק ל"ה. ותספורת, ראוי לנהוג צוקנים שכתב הכלבו שלא להסתפר לפני שבת חזון שיכנס לתענית כשהוא מנוול. מל"ח (סי' י"ד אות כ"ה)

^ב טור, מהסמ"ג וסמ"ק מצוה צ"ו. שו"ע שם.

^ג רמ"א מס' מנהגים (סי' תקנ"א סעיף ד'). מג"א ס"ק ל"ה.

^ד דעת המג"א שמוותר לגזוז צפרניים בשבוע שחל בו ודעת הט"ז להחמיר משנ"ב ס"ק כ', והחמירו רק

בשבוע שחל בו.

^א משנ"ב (שם ס"ק כ"ט) מביא א"ר שיש להתיר מ"ח עד שבוע שחל בו.

^ב בה"ל (סעיף ז' ד"ה ונהגו). שבשבוע שחל בו יש להחמיר.

^ג שו"ע סעיף ז' ובמשנ"ב (ס"ק מ"ג).

5. בשר ויין בסעודת מצוה בשבוע שחל בו^ז.
6. כיבוס בגדי קטנים^ז.

ממעטים במשא ומתן

ה. מראש חודש אב עד התענית, ממעטים במשא ומתן^{טו}.
בזמנינו נהגו להקל בזה משום שהכל נחשב לכדי פרנסתו^{טז}.

מו"מ של שמחה

ו. משא ומתן של שמחה, מסחר כלי כסף או צרכי חופה וכדו', טוב להחמיר, אם אינו דבר האבד^ז.

בנייה

ז. בנייה לצור מגורים, מותר. אבל להרווחה בעלמא, יש להימנע מר"ח עד אחרי התענית^{יח}. ובמקום הפסד, מותר^{יט}.

סיוד וצבע

ח. וכן אין לסייד ולצבוע את הבית^כ.

----- = מקורות וצינונים = -----

^י הרמ"א (סעיף י') כתב שרק מנין מצומצם יאכלו. והשנה מותר כל המשתתפים.
^{יז} משנ"ב (ס"ק פ"ב) הביא ח"א שכיבוס קטנים מחמירים משבוע שחל בו, והשנה אם אין שבוע שחל בו, מותר.

^{טו} יבמות מ"ג. שו"ע סי' תקנ"א סעיף ב'.
בירור ענייני המקח מבלי קניה בפועל, אינו בכלל איסור משא ומתן של שמחה (אג"מ אהע"ז ח"ד סי' פ"ד א')
^{טז} מהרש"ל, ב"ח, ט"ז אר. משנ"ב ס"ק י"א.

^י פמ"ג. שער הציון (ס"ק י"ב). הכנת כלי כסף לעצמו, נראה לאסור מחמת שמחה בצל החכמה (ח"ד סי' נד ג').

קניית **טבעת לכלה**, כנהוג, נראה שזה בכלל משא ומתן של שמחה, ואסור, ואם יש לחוש להפסד, מותר (אג"מ אהע"ז ח"ד סי' פ"ד א'). אבל בימים מייז בתמוז עד ר"ח, כתב בנטעי גבריא (י"ח ד') שמותר, דהוי בגדר פריעת חוב.

^{יח} יבמות מ"ג. מראש חודש אב עד התענית, העם ממעטים בעסקיהם מלישא וליתן מלבנות ולנטוע. טוש"ע (סי' תקנ"א סעיף ב'): מר"ח עד התענית ממעטים במשא ומתן ובנין של שמחה. כתב המג"א בשם הר"ן (תענית ה'): כל בנין שאין צריך לו לדירתו ורק שעושה כן להרוחה בעלמא, אסור.
בונה לצורך מגורים, גם מרחיב או מוסיף חדרים לצורך אכלוס בני הבית בצורה סבירה, לא לשם הרווחה בעלמא, מותר. כתב המקור חיים חו"י, **רק עד ז' באב**. תשו' אג"מ (או"ח ח"ג סי' פ"ב). ויברך דוד (סי' ס"ז).

בס' תורת חיים (ס"ק ו') כתב שנהוג עלמא שאין מתחילין בבין המצרים דלא מסמנא מילתא.
בניית בתים לצורך פרנסה, למכור להשכיר בארץ ישראל מותר (דבר יהושע ח"ב סי' ע"ג).

^{יט} ב"ח סעיף ד'. מג"א. א"ר (ס"ק ג'). משנ"ב (ס"ק י"ב). אם לקח פועלים נכרים בקבלנות, ויהא לו הפסד ממון בהפסקת הבניה.

אבל אין לעבור לגור בבית חדש בט' הימים, שהרי צריך לברך שהחינו (שו"ע סי' רכ"ג ג') כ"ה בתשו' לבושי מרדכי (ח"א סי' ק"א).

^כ שו"ע (סעיף ב'). ובמג"א שם שאם לקח נכרי בקבלנות לצייר ביתו, מותר. ומ"מ אם יכול לפייסו בדבר מועט שימתין עד אחר תשעה באב תבוא עליו ברכה.

תיקונים

ט. אם יש צורך לבצע תיקונים נחוצים, או לסייד בכדי לתקן רטיבות, קלקול וכדומה, מותר^{כא}.

בית הכנסת – צרכי רבים

י. **בנין בית כנסת ושיפוצו מותר בתשעת הימים^{כב}.**

חתימת חוזה

יא. חתימת חוזה על דירה, בימים אלה, אם זה נחוץ לו, לא רק להרווחה, אין איסור מדינאי^{כג}.

תפירה

יב. כתב הירושלמי^{כד} אמר ר' זעירה, נשים הנוהגות דלא למישתייהו (עריכת חוטי השתי) מן דאב (מר"ח אב) עליל מנהג (מנהג טוב) שבו פסקה אבן שתייה (אבן שממנו הושתת העולם, והיה מונח בבית קדשי הקדשים) מה טעם, (תהלים י"א) כי השתות יהרסון. נשים הנוהגות שלא לערוך חוטי השתי בבגד (מפני שבטלה אבן שתיה שהיתה בבית המקדש) מנהגם טוב^{כה}. סריגה ועשיית גובליין נכללים במנהג זה^{כו}.

= - - - - - מקורות וצינונים - - - - - =

^{כא} שו"ע (סעיף ב'), אם היה כותלו נוטה ליפול. ט"ז (שם ס"ק ב'). משנ"ב (ס"ק י"ג), מבית לוי. הגר"מ הלברשטאם. כתב הבן איש חי (דברים שנה א' ג') **לבנות מעקה**, מותר.

נשבר צינור וכו' שמפריע לשימוש תקין של הבית אם אינו יכול לדחות עד לאחר י' באב, מותר (שבט הלוי. הליכות שלמה).

התקנת מעקה או סורגים, במקום סכנה, שמירה מנוק, מותר (שו"ע סי' תקנ"א סעיף ב'). משנ"ב י"ג אפילו אם רק מחשש הפסד ממון, מותר) בן איש חי (דברים הל' ג').

^{כב} משנ"ב (ס"ק י"ב): בית הכנסת מותר דהוי מצוה דרבים. בערוה"ש (ס"ק ז), מתיר גם שאר **בנינים שהם צרכי רבים**.

בן איש חי (דברים שנה א' ג') שלבית הכנסת מותר גם ציור וכיור.

^{כג} שו"ע (תקנ"א ב'): ממעטין במשא ומתן ובבנין של שמחה, אבל אין איסור מן הדין. אין איסור לקנות דירה בימים אלו, אלא נהגו להימנע מלחתום חוזה על דירה בשלושת השבועות משום דלא מסמנא מלתא, אלו לא ימים של מזל טוב לישראל, אלא אם כן הדבר דחוף ויש חשש של הפסד ממון, שמא לא יצליחו לקנות את הדירה לאחר שלושת השבועות.

מקו"ח לחו"י (תקנ"א) שבתוך ג' ימים לתענית, יש להחמיר בכל ענין. תשו' לבושי מרדכי (ח"א סי' ק"א). בס' הליכות אבן ישראל: עד ר"ח אב.

אם אפשר, **עדיף במקרה כזה לחתום על זכרון דברים**, ורק לאחר תשעה באב לחתום על החוזה.

גם כניסה בדירה חדשה מחשש הפסד ממון, מותר. (הליכות שלמה). דברי יציב (יו"ד סי' רל"ח)

^{כד} פסחים פרק ד' הל' א'.

^{כה} טור ושו"ע סעיף ח.

^{כו} חיד"א במחז"ב. (כפה"ח (ס"ק קט"ו))

סריגה

יג. במקום הצורך, יש להקל בסריגה וכו', עד שבוע שחל בו ט' באב. אבל לא יגמרו את הדברים, שלא תהא יצירה מושלמת.^{יז}
 הטבעה או ציור על בגד, אינו בכלל איסור זה.
 מסירת קורסים למלאכות אלה. נוהגים להקל מכוון שהוא לצורך פרנסה.^{יח}

תיקון כפתור - בגד

יד. תיקון כפתור או קרע בבגד מושמש מותר.^{יט}

תפירת בגדים חדשים

טז. אסור להכין בגדים חדשים מר"ח אב.^ל הבית יוסף כתב שכל תיקון בגדים נכלל באיסור זה, מפני ששתיה הוי תחילת המלאכה.^{לא}

קניית בגדים

טז. אסור לקנות בגדים חדשים מר"ח אב.^{לב}
 נעלי גומי, ללבוש בט' באב, מותר לקנות בט' הימים, וללבושם, הגם שלכתחילה נכון לקנותם לפני כן.^{לד}

מקום פסידא

יז. במקום פסידא, כמון מכירת סוף עונה, יש מקילין לקנות דברים חדשים, ולהשתמש בהם רק אחרי ט"ב.^{לה}

כלים חדשים

יח. בתשעת הימים ימנע מלקנות כלים חדשים, גדולים, משמחים.^{לו}

----- מקורות וצינונים -----

^{יז} הליכות שלמה (פ' יד, כג). מבית לוי הגר"ש וואזנר. בצל החכמה (ח"ד סי' נ"ד). משנה הלכות (ז' - ע"ט).

^{יח} רמ"א סעיף ז'.

^{יט} מועד לכל חי (סימן י' אות ח"י), בן איש חי. כפה"ח אות ק"ז.

בס' הליכות שלמה (פ"ד) מש"כ הרמ"א דתיקון בגדים אסור, היינו עשייתם והתקנתם מחדש, אבל תיקון קלקול בבגד ישן או תפירת כפתור שנחסר וכדו', אינו בכלל האיסור.

ובס' אורחות רבינו הסביר, שבימיהם פרמו תפירות הבגד והפכו את הבגד, צדו הפנימי לצד חוץ, ופנים חדשות באו לכאן, לכן אסור. אבל תיקוני קרעים כמו שאנו עושים היום, אין איסור.

^ל שו"ע סעיף ז'.

^{לא} וכ"ה במשנה ברורה (ס"ק מ"ח)

^{לב} רמ"א סעיף ז'.

^{לג} כפה"ח תקנ"א (ס"ק צ"ו). אגרות משה (או"ח ח"ג סי' פ') מבית לוי.

^{לד} משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק י"א) לענין מו"מ שמותר אם הוא מוצא אז זול יותר. הליכות שלמה.

הגר"ש אלישיב. קנין תורה (א-קט)

^{לה} אגרות משה (ח"ג סימן פ') הרי מצאנו שאסרו ענייני שמחה-ציור וכיור הבית. ראה עוד משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק נ"א).

במקום צורך מיוחד, יש להתיר קניית רהיטי בית, כגון ארונות מטבח וכד' בט' הימים, אם יגיעו לביתו לאחר ט' באב. ובאופן שיש חשש הפסד כספי, מותר^{לז}.

שחייה

יט. בתשעת הימים, מר"ח אב אסור לשחות בים, בריכה, מפני שאסור להתרחץ^{לז}.

סכנה

כ. מכל ענין של סכנה יש להמנע^{לח}, וכן טיפול רפואי שכרוך בסיכון, אם יכול לדחות, עדיף. וכן נסיעה באוירון, עדיף לדחות אם אפשר^{לט}.

ריקודין ומחולות

כא. ריקודין ומחולות, אסורים משבעה עשר בתמוז^{לז}.

שירה

כב. שירה בפה, אינו מוזכר בפוסקים הקודמים ובפוסקים אחרונים דנו בזה. יש שנטו להתיר מ"ז בתמוז עד ר"ח אב. ואין שירה כזאת נכנס בגדר ריקודין ומחולות או משמח וכדו' ויותר נוטה לעורר לב האדם^{מא}. ויש מחמירין בזה ואוסרין גם מ"ז בתמוז^{מב}. ולצורך סעודת מצוה, או לצורך חולה, להרגעה וכדו', בלי ריקודין ומחולות, מותר.

תספורת

כג. בני עדות המזרח נוהגים שלא להסתפר בשבוע שחל בו ט' באב^{מג}. בני אשכנז נוהגים להחמיר כבר מ"ז בתמוז^{מד}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{לז} הליכות שלמה (פרק י"ד סעיף כ"ב). אבל אין לקבלן לביתו לפני ט"ב. ואם הבעל מלאכה מתעקש להביאם לביתו בט' הימים ואם לאו מבקש פיצוי על אחסנה, יקבלו ויכסהו מבלי להשתמש בו עד לאחר ט"ב תשו' אג"מ (ח"ג סי' פ"ב).

^{לז} שו"ע סעיף ט"ז.

^{לח} סי' תקנ"א סעיף י"ח

^{לט} הליכות שלמה. מבית לוי.

^מ באה"ט שם ס"ק י"א מביאו ממג"א ס"ק י'. ומשנ"ב (שם ס"ק ט"ז מביאו מא"ר ס"ק ו')

^{מא} מתשו' אג"מ (או"ח ח"ד סי' כא אות ד'), נראה שמותר. הגר"ש אלישיב (תורת המועדים) התיר שירה ביחידות שאין בזה שמחה. הליכות שלמה שהשירה האסורה רק המעוררת ריקוד ומחול אך מ"מ נכון להימנע גם מכך, אבל שירי התעוררות מותר. וכ"ה בחוט שני שבת ח"ב.

^{מב} שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז). הגר"ש אלישיב, אוסר ברבים.

ושמיעת קטעי חזנות. כתב הגרש"ז אויערבאך, שהגם שלא ברור לאסור, כדאי הוא בית אלוקינו להתאבל עליו גם בזה.

^{מג} שו"ע סימן תקנ"א, סעיף ג

^{מד} רמ"א סי' תקנ"א סעיף ד'. משנ"ב ס"ק פ"ב: דלדין יש להחמיר מ"ז בתמוז.

תספורת לבעל ברית

כד. אבי הבן מותר להסתפר^{מ"ה}. ויש שכתבו שהסתפקו אם מותר, והאם עד ר"ח או עד שבוע שחל בו ט' באב^{מ"ו}.

ולמעשה המנהג להקל ולהתיר עד שבוע שחל בו^{מ"ז}.
ו"א, שאם אין מנהג להסתפר כל השנה לכבוד ברית, גם עכשיו אסור. ולכאורה אם יש לו שערות ארוכות מותר להקל עד ער"ח^{מ"ח}.

גזיזת ציפרניים

כה. בשבוע שחל בו תשעה באב, יש אוסרין לגזוז ציפרניים, ויש שמתירין^{מ"ט}, אבל לצורך מצוה ולכבוד שבת, מותר^נ.

בשר ויין

כו. נוהגים שלא לאכול בשר מר"ח אב וגם בשר עוף בכלל. וכן לא לשתות יין^{נ"א}. לזכר חורבן ביהמ"ק שבטלו קרבנות וניסוך היין, ומפני שהם משמחים^{נ"ב}.

תבשיל בשרי

כז. המנהג להימנע גם מאכילת תבשיל שנתבשל עם בשר, אבל תבשיל שנתבשל בקדירה בשרית, מותר^{נ"ג}.

כח. יש להימנע מאכילת עוגה שנותנים בה יין לשבח הטעם^{נ"ד}.

בשר סעודת מצוה

כט. בסעודת מצוה כגון מילה, פדיון הבן, סיום מסכת, אוכלים בשר ושותים יין^{נ"ה}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{מ"ה} תשוי' חתם סופר סי' קנ"ח ובתשוי' פנים מאירות ח"ג סימן ל"ז, שעה"צ תקנ"א ד'

^{מ"ו} ראה שאילת יעב"ץ ח"ב סי' ס"ג. תשוי' נוב"י מהדו"ק סי' כ"ח. בה"ט ס"ק ג'

^{מ"ז} מקו"ח. אור"ח בשם נזירות שמשון. קיצשו"ע (סי' קכ"ב סעיף ט"ו). כפה"ח (ס"ק י').

^{מ"ח} שבט הלוי (ח"י סי' פ"א אות ז')

^{מ"ט} דעת הט"ז בס"ק י"ג לאסור, ודעת המג"א שם להתיר. משנ"ב (ס"ק כ ובשעה"צ שם ס"ק כ"ז).
ואם יש לכלוך תחת הציפורן, וחושש לחציצה בנטילת ידים, ואינו יכול לנקותם, כתב מהרי"ל דיסקין (קו"א סי' ה' ס"ק ס"ג) שיכול לגוזן.

^נ לצורך טבילת מצוה ולכבוד שבת, בוודאי מותר, משנ"ב ס"ק כ' בשם אחרונים.

^{נ"א} שו"ע סי' תקנ"א סעיף ט'. משנ"ב ס"ק נ"ח: וראש חודש בכלל.

^{נ"ב} בית יוסף מהכלבו ורא"ש. שערי תשובה.

^{נ"ג} שו"ע סי' תקנ"א סעיף י'. משנ"ב ס"ק ס"ג.

^{נ"ד} ראה בה"ט ס"ק כ"ט. הגרי"ש אלישיב. שבט הלוי ח"ט סי' קל"ב. מיני מאפה שניתן יין

לשפר הטעם אבל אין מורגש טעם יין, דעת הגרי"ש אלישיב שמותר לאוכלו.

^{נ"ה} רמ"א סעיף י'.

חולה בבשר

ל. מי שהוא חולה קצת, מותר בבשר^נ. קטנים, י"א בני 2-3 אין איסור בבשר^נ. ויש הסוברים בגיל 7 – 9^נ.

שכח ובירך

לא. שכח ובירך על יין או בשר בט' הימים, יטעם כל שהוא, שלא יבא לידי ברכה לבטלה^נ.

טעימה מהתבשיל ער"ש

לב. אם יש צורך, מותר לטעום מעט מתבשילי בשר לפני שבת, וע"י בהערה^פ.

מתנה

לג. המנהג, להימנע מנותנות מתנות בתשעת הימים^פ. בפרט מתנות שיש בהם משום שימחה.

אין איסור בנותנות מתנה לבר מצוה וכדו' בימי בין המצרים, בפרט אם נותן ספר^פ.

נקיון

לד. יש מנהג שלא לערוך נקיון יסודי בבית, רק שטיפה רגילה, ונקיון כפי הצורך^פ. ואין להימנע משטיפת הדירה לכבוד שבת.

קידוש לבנה

לה. כתב הרמ"א שנוהגין לא לקדש הלבנה עד אחר תשעה באב^פ. ויש נוהגין לקדשה לאחר ג' ימים מהמולד^פ.

----- = מקורות וצינונים = -----

^נ רמ"א סעיף ט'. משנ"ב ס"ק ס"א.

^ז אז נדברו ח"ז סי' ס"א דהוי כדון קטן לענין היתר אמירה לנכרי.

^{נב} מקור חיים (סעיף י') יש להקל לקטן פחות מ'9. דברי יציב (ח"ב סי' רל"ו) עד גיל שיודע להתאבל על החורבן (כבן 9), אין להחמיר מלהאכילם בשר, בפרט בשר עוף. שבט הלוי (ח"ו ס"ח ע"ב).

^{נט} שדי חמד (אס"ד מע' בהמ"צ סי' א' אות ד'). שבט הלוי (ח"ט סי' קל"א) כיון שהוא הרחקה ומנהג, יטעם, שאין זה שייך כששותה שלא תהיה ברכתו לבטלה.

^פ בתש"ו התעוררות תשובה (ח"ב סי' קס"ט), אע"פ שכתב המג"א (סי' ר"נ א') שמצוה לטעום התבשיל בע"ש כדי לתקנו יפה, בע"ש חזון יכול לטעום ולפלוט. בתש"ו אור לציון (ח"ג סי' כ"ו) שהרגיל מפני "טועמיה חיים זכו" מותר לטעום. מבית לוי (צ"ו ג')

^{סא} הליכות שלמה פ"ד.

^{סב} הליכות שלמה. מבית לוי להגר"ש ואזנר שליט"א. מפני שרק בת"ב כתב המג"א (סי' תקנ"ד ס"ק כ"א) שאין ליתן מתנה, דהוי כשאלת שלום.

^{סג} בירושלים, יש שנהגו עפ"י הגר"ש סלאנט, שלא לשטוף הבית, הליכות שלמה (פ"ד ל'). ובס' מועדים וזמנים (ח"ח סי' של"ח) דהוא חומרא.

אבל בשו"ע יו"ד (סי' שע"ח ס"ז) גבי אבל, מרביצין ומכבדין בית האבל, וכל שכן בט' הימים. ואכן נקיון יסודי יש להימנע. ועיי"ע התעוררות תשובה (ח"ג סי' של"ט). מבית לוי.

צחצוח נעליים

לו. הסרת אבק ולכלוך מנעליים, מותר^ט. ויש מתירים להשחירם^ט, אבל בלי להבריקם^ט. ולכבוד שבת, מותר להשחיר ולהבריק.

כביסה

לו. אין לכבס מר"ח אב עד אחרי התענית. גם אם מניח את המכובסים לאחר תשעה באב^ט.

לח. כתם שניכר בבגד, מותר לנקותו^ט.

רחיצת פאה נכרית גם נכלל באיסור כביסה.

בגדי קטנים

לט. בגדי קטנים, שמלכלכים בגדיהם ביותר, מותר לכבס, אם אין אחרים^ע. בפרט לפני שבוע שחל בו ט"ב^כ.

עד איזה גיל התירו לכבס בגדי ילדים, נחלקו הפוסקים^כ, 4, 8, 13.

מ. כיבוס בגדי קטנים במכונת כביסה, מותר אפילו הרבה יחד, אבל לא יצרף בגדי גדולים^{עד}.

----- מקורות וצינונים -----

^ט סי' תקנ"א (סעיף ח'). ובסי' תכ"ו כתב המשנ"ב (ס"ק ח'), הטעם כיון שבימי המצרים שרויים באבילות ויש לקדש הלבנה כשהוא מבושם ובגדיו נאים. ובסי' תכ"ו דעת הרמ"א שלא לקדש הלבנה במוצאי הצום, וראה עוד במשנ"ב (ס"ק י"א שם).

במשנ"ב שם הביא עוד דיעות אחרונים שאפשר חקדש הלבנה במוצאי ט"ב. האר"י ז"ל כתב שיש לקדש במוצאי ט"ב כי במוצאי ט"ב נולד בן דוד ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידיים להתחדש.

^ס הגר"א במעשה רב (אות קנ"ט). ערוך השולחן (סעיף כ"ב). החזו"א. הליכות שלמה מהגרש"ז אויערבאך.

^{סו} מוע"ז (ח"ה סי' של"ח)

^{סז} תשוי' אג"מ (ח"ג סימן פ'). יב"א (ח"ג סי' ל"א). אבל דעת תשוי' שלמת חיים לאסור גם להשחירם.

^{סח} תשוי' אג"מ שם.

^{סט} שו"ע (תקנ"א סעיף ג')

^ע הליכות שלמה (ט"ו). מבית לוי. באור לציון (ח"ג פ"כ"א א') מחמיר.

^{עא} ראה פמ"ג תקנ"א (א"א ס"ק ל"ח). כפה"ח (ס"ק קע"ט)

^{עב} חיי אדם (כלל קל"ג י"ח). משנ"ב (ס"ק פ"ב)

^{עג} עד גיל בר מצוה - פמ"ג (א"א ל"ט) שמהבית יוסף ודרכי משה. עד גיל ארבע - פמ"ג שם, לבוש (י"ג) ח"א (סי' קל"ג ס"ק י"ח). גיל שבע - שמונה, אגרות משה, הגריש"א.

^{עד} הגריש"א. חנוך לנער (פ' כ"א ב') הגם שבמשנ"ב סי' תקנ"א ס"ק פ"ג כתב שלא יכבסו הרבה יחד, כתב הכפה"ח (ס"ק קע"ז) להתיר הרבה יחד, ובפרט במכונת כביסה שאין בזה יותר טירחא.

לבישת בגדים מכובסים

מא. מר"ח אב, אין ללבוש בגדים מכובסים, וכן הדין במפות שולחן ומגבות, ואין להציע מטה בכלי מטה חדשים^{ע"ה}.

בגדי זיעה

מב. בגדי זיעה, לבנים, גרביים, ניתן להקל ולהחליף^{ע"ה}.
בני עדות המזרח הנוהגים כדברי מרן השו"ע, חל האיסור רק בשבוע שחל בו תשעה באב.

בגד לבוש

מג. אם לבש בגדים לפני ר"ח אב, אפילו אם לבש כמה ביחד^{ע"ה}, יכול ללבושם שוב בתשעת הימים^{ע"ה}.

לקמט בגד

מד. יש הסוברים שיועיל לקמט בגד מכובס או להשליכו לארץ בכדי לבטל סימני הגיהוץ ונעיונות בגד מכובס^{ע"ה}.

מה. לכבוד שבת, מותר לפרוס מפות מכובסים^ב.

בגדי שבת בשמחות

מו. מותר ללבוש בגדי שבת בשמחת בר מצוה, מילה, מסיבת שידוכין. גם האב והאם וסבים, דבני בנים הרי הם כבנים^{פ"א}.

שידוך

מז. לצורך שידוך וכיוצ"ב, מותר ללבוש בגדי שבת^{פ"ב}.

אורח

מח. מותר להציע כלי מיטה מכובסים לצורך אורח^{פ"ג}.

----- = מקורות וצינונים = -----

ונראה שמוותר לתלותם לייבש בחוץ, מכיון שניכרין הבגדים שהם של קטנים, ליכא חשש מראית העין כמ"ש משנ"ב סי' תקנ"א ס"ק מ"ב.

^{ע"ה} שו"ע סי' תקנ"א סעיף ג'.

^{ע"ה} הליכות שלמה יב. להורות נתן ח"ז סי' ל"ט. מבית לוי

^{ע"ה} דעת קדושים מבוטשאטש (ו"ד סי' שפ"ט).

^{ע"ה} שו"ע יו"ד סי' שפ"ט סעיף א' ובש"ך ג'ד'. בן איש חי (דברים ו') כפה"ח (תקנ"א קצ"א) מוצ"ז.

^{ע"ה} כרם שלמה יו"ד סי' שפ"ט בשם סי' לחם הפנים. תשו' מנחת יצחק (ח"י סי' מ"ד) צי"א (ח"ג סי' ס"א)

תשו' שבט הלוי (י"א קל"ה) הליכות שלמה (פ' י"ד הע' 45)

^פ רמ"א. במשנ"ב ס"ק ל"ג: על השולחנות מותר להחליף לבנים, אבל להחליף סדינים לבנים נהגו

איסור

^{פ"א} עיי' שע"ת (סי' תקנ"א ס"ק ג'). הליכות שלמה ח'.

^{פ"ב} הליכות שלמה פ"י"ד כשאין לו בגד חול נאה כראוי, מותר. שבט הלוי ח"ט סי' קל"א, מותר אם זה יכול להשפיע על הצלחת השידוך. הגר"י"ש אלישיב. באורחות רבינו ח"ב עמ' ק"ל, שהחז"א התיר לצורך זה גם בגד חדש.

^{פ"ג} מנחת יצחק (ח"י סי' מ"ד). שלמת חיים (סי' ר"ב). מבית לוי.

רחיצה

מט. נוהגין לא להתרחץ מר"ח אב ואילך, רק פניו ידיו ורגליו^{טד}.
פניו, ללא הראש ועד הצוואר. יד, עד המרפק (עד הגוף). רגל, עד הברך.

נ. בארצות החמות שמצטער מאוד, יש להקל^{טה}. ולא ירחץ כל גופו כאחת^{טו}. והדבר מסור ללב ירא ד' מתי להקל בזה^{טז}.

נא. אם צריך להעביר זוהמא שעליו, או ריח רע, מותר לרחוץ מקום המסוים גם בסבון^{טז}.
 מי שמוזיע הרבה והסבון נחוץ בכדי להעביר הזיעה, יש להקל בסבון ובמים צוננים.
 וסיכה בסבון כדי להעביר פצע, מותר^{טז}.

טבילה במקוה

נב. הנוהגין לטבול במקוה, מותרים לטבול גם בימים אלה^ז.

רחיצה לכבוד שבת

נג. הרגיל להתרחץ ולחפוף ראשו במים חמים בע"ש לכבוד שבת, מותר לרחוץ בע"ש חזון, פניו ידיו ורגליו ולחפוף ראשו במים חמים^{זא}, אבל בלי סבון^{זב}.

דיאדורנט

נד. אין מניעה לנשים להשתמש בדיאדורנט, בושם, בימים אלו, חוץ מבט"ב שהסיכה נאסרה (סי' הל' ביהמצ' בשם הגר"מ פיינשטיין).

== מקורות וציטוטים ==

^{טד} שו"ע (סי' תקנ"א סעיף ט"ז). משנ"ב ס"ק ט"ז.

^{טה} אגרות משה (ח"ד אהע"ז סי' פ"ד) תשו' שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז). שערם מצויינים בהלכה (סי' קכ"ב י"ב) בס' הליכות שלמה (פ"ד בע"ז) מצטער בעלמא אין להקל, כי אכן זה תיקון חכמים להצטער בימים אלה על חורבן בית המקדש, אלא אם סבלו רב ומצטער ביותר.

ובתשו' דברי יציב (ח"ב סי' רל"ז ד') שביו"כ שהתירו לרחוץ, מדובר בזוהמא, לא בסתם זיעה.

^{טו} הליכות שלמה יח. הגר"ש אלישיב.

^{טז} שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ב').

^{פח} תשו' שלמת חיים (ח"ד סי' י"ט) הליכות שלמה (פ"ד) תשו' שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז).

^{פט} רחיצה להעביר זיעה מרובה, מותר גם ביום כיפור, שבו איסור רחיצה הינו מחמשת עינויים. וכתב הלבוש ומג"א, מביא משנ"ב (סימן תרי"ג ס"ק ב'): מזיע הרבה ורוצה לרחוץ להעביר הזיעה, מותר, כיוון שאינה רחיצה של תענוג.

^צ א"א בוטשאטש. ערוך השולחן (סעיף ל"ה). הליכות שלמה (כ') ציץ אליעזר (י"א נ"ז), אך לא ישהו בטבילתם. שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ב').

^{צא} רמ"א סעיף ט"ז. ראה משנ"ב (ס"ק פ"ט וס"ק צ"ז).

^{צב} משנ"ב (ס"ק צ"ז). תשו' דברי יציב (אוי"ח סי' רל"ז). ראה משמרת שלום סי' מ': נהגו אבוק"ק לרחוץ בחמץ בער"ש חזון וכו' ורחיצה היא מצוה מחז"ל ואין למנוע וכו'.

סיום מסכת בטי' הימים

נה. רבים נוהגין להוסיף בימים אלה בשמחת התורה שמחה של מצוה, ומשתדלים לעשות סיומי מסכתות.

יש חסידים שנוהגים לערוך סיום, והאדמו"ר מלויבאביטש זי"ע עודד לערוך סיומי מסכתות בכל יום מט' הימים, כדי להוסיף שמחה של מצוה, בימים שממעטים בהם בשמחה, ולרוב מבלי לסעוד אחריו בבשר ויין.

הגאון הקדוש אדמו"ר החידושי הרי"מ זי"ע הסביר, שביהמ"ק נחרב בגלל שנאת חנם (יומא ט') ואחד שלומד, חבריו עושים סעודה, כמ"ש בגמ' שבת קי"ח, אמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכת, עבידנא יומא טבא לרבנן.

החברים שמחים זה עם זה, אהבת חנם, אחד למד והאחרים עושים למענו סעודה, וכולם משתתפים בסעודה, למרות שהם עצמם לא למדו. ההיפך משנאת חנם. וזהו תיקון החטא.

קטן שסיים

נו. קטן שערך סיום מסכת שלמד היטב, יכולים להשתתף עמו ויחשב לסעודת מצוה^{נז}

נז. מותר לערוך את הסיום בשעת כושר כשכוונתו לשם לימוד תורה^{נח} ומכל מקום אם לא נזדמן בלמודו הסיום, לא ימהר או יאחר רק בשביל זה. וגם אם לא היה עושה סעודה בשאר הימים אפשר שלא יעשנה גם עתה^{נח}.

אכן, אם נזדמן כראוי מותרים לאכול אף אותן שלא למדו עמהם, אם היו הולכים ובאים גם בזמן אחר משום רעות^{נח}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{נז} תשו' בצל החכמה (ח"ד סי' ק') תשו' שבט הלוי (ח' יא סי' יג).

^{נח} כתב מהר"ם מינץ (ש"ך יו"ד סי' רמ"ו כ"ז) בסוף מסכת ישייר מעט עד שעת כושר יום הראוי לתקן בו סעודה. וכ"ה בסידור יעב"ץ שהממהר לסיים לימוד ספר יותר מלימודו בשאר ימות השנה לית לן בה כי מ"מ הוא זריז ונשכר, שהקדים עצמו למצוה, ובתנאי שלא יגרע מעסק הלימוד היטב וכו'. וכן נהג בעל התעוררות תשובה, ומטו מהאדמו"ר מהר"א מבעלז, מאביו, שלעשות סיום בימים אלו בבשר ויין, הוא כבוד התורה, כשניכר אכילת בשר רק לכבוד סיום מסכת, ומראים שבתורה אין חורבן. ובס' דרכי חיים ושולם (אות תרס"ז) כפה"ח (ס"ק קס"א).

הרמ"א בסעיף י' כתב שבסיום מסכת וסעודת אירוסין, אוכלים בשר וכו'. ודייק המג"א (ס"ק ל"ד) שהרי אין לעשות סעודת אירוסין בתשעת הימים ומוחק שני התיבות. ויש שהסבירו שהיה כתוב ר"ת ס' א', והכוונה הוא ל"ספרים אחרים" ובטעות פוענח לסעודת אירוסין.

^{נח} אליה רבה (ס"ק כ"ו). משנה ברורה (תקנ"א אות ע"ג). בס' שער המלך (שער ד' פ"א ד"ה וביותר) לא ניחא מאלו המסיימים דווקא בימים אלו כדי לאכול בשר תאוה. ובס' ערוך השולחן (סעיף כ"ח) שדבר מכווער להניח לכתחילה לימים אלו בשביל אכילת בשר.

בתשו' מנחת יצחק (ח"ב סי' צ"ג) מבאר שאין לאחר מפני רצון אכילת בשר, אבל אם מאחר הסיום בזמן שיותר ראוי, הוי סעודת מצוה.

^{נז} מג"א סי' תקנ"א (ס"ק ל"ה). א"ר (ס"ק כ"ו). משנ"ב שם מהמג"א (בה"ל ד"ה וסיום).

ו"א שמונת השתתפות של המחזיקים בידי הלומדים בממונם, והגבאים המשיגים עליהם ומשרתיהם אפילו רבים. ואם עוד באים ומסייעין לעשות הסעודה, בודאי מותר.^{ז'}

נח. מיום ז' באב נמנעים מלאכול בשר אחרי עריכת סיום מסכת.^{ח'}

רמז שבסיום, גם מי שלא למד משתתף.

נמ. אותיות סיום, הנגלה והנסתר הם שוים באותה גימטריא. אות ס', הנגלה ס' מספרו ששים. וכן הנסתר מהסמך, המ' ד' גימ' ששים.

וכן ה', גימ' עשר. והנסתר, אותיות ו' ד', גימ' עשר. וכן ו' ס'. לרמז שהנגלה, הלומד בפועל, והנסתר, שרק משתתף בסיום, שוים הם בסיום.

הרה"ק מאפטא, האוהב ישראל, הוסיף על כן, רמז הכתוב (תהלים כו, ד) ועם נעלמים לא אבא. שאזכה ללמוד ולסיים יחד עם המסיים, ולא להיות מהנעלמים שמשותתפים רק בסיום. (בשם הגר"א מוילנא)

----- = מקורות וצינונים = -----

^{ז'} סידור יעב"ץ (דיני ביהמ"צ אשנב ב' אות י"ד). ביאור הלכה (ד"ה וסיום).

בס' דברי אמת (להרבי החוזה מלובלין, איכה) דבסעודת ברית מילה לפני ט"ב, אי' בשו"ע שאין רשאי להיות רק מנין, ובסיום אין לדקדק כלל, כי התורה הוא התיקון, והחורבן היה על עזבם את תורתו והגאולה תהיה ע"י התורה, לכן בסיום אפשר להשתתף כמה שירצו.

^{ח'} בטור (סי' תקנ"ד) ומג"א (שם ס"ק ט'). שביום ז' באב נכנסו אויבים להיכל, לכן גם יולדות נמנעות אז מאכילת בשר. משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק ס"א)

פרק ב שבת ראש חודש אב

שבת ראש חודש אב

ס. גם הנהגים להימנע מללבוש בגדי שבת בשבת חזון, אבל בשבת ראש חודש אב, לבישו בגדי שבת^{צט}.

מפטיר

סא. מתפללים כמו בכל שבת ראש חודש, ומפטירין 'שמעו דבר ד''.^פ ויש נוהגין להפטיר 'השמים כסאי'^{קפ}. וכתב הרמ"א, כן יש לנהוג במקום שאין מנהג.

החלפת בגדים

סב. בשבת מותר להחליף בגדים כל כמה שעות, אע"פ שע"כ מותרים הבגדים לשימוש בימות החול, ובלבד שלא יאמר שלובשם להכניס לחול^{קכ}

הבדלה על יין

סג. במוצ"ש, לדעת הרמ"א, אם יש שם קטן שהגיע לחנוך ולא הגיע לגיל להתאבל על ירושלים, הוא ישתה את היין^ק, ואם אין, ישתה בעצמו יין הבדלה. לדעת השו"ע, לכתחילה ישתה יין הבדלה בעצמו^ק, וכן נוהגים רבים.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{צט} יד אפרים (ד"ה ס"ק כ') אפילו למ"ש הרמ"א (תקנ"א א') שבשבת חזון אין לובשים בגדי שבת, אם חל ראש חודש ביום ו' או בשבת, שפיר לובשין בשבת זה בגדי שבת (שעה"צ תקנ"א מ"ו).

^פ ירמיה (ב') והוא ההפטרה השנייה מתלתא דפורענותא. תוס' (מגילה ל"א:). המרדכי, אבודרהם. מנהג הגר"א (תכ"ה ס"ק ז'). וכתב הלבוש (תקמ"ט א') נוהגין ברוב המקומות להפטיר 'שמעו' ולא 'השמים' וכו' והיא מתלתא דפרעניות ואין לה תשלומין. דברי מלכיאל (ח"ג סי' כ"ז). וכו"ה בלוח אר"י. שבת הלוי. משנה הלכות. ישא יוסף להגריש"א (ח"ג סי' פ"ח).

^{קפ} ישעיהו. והוא ההפטרה של שבת ראש חודש. וכתב הט"ז ומביאו המשנ"ב (תכ"ה ס"ק ו') דבהפטרה זו יש בה תרת', זכרון ראש חודש, ופורעניות, בחדשה ימצאנה, ונחמות ירושלים, תוס' (מגילה לא:). הרמ"א (סי' תכ"ה א') מביא מתרומת הדשן ומנהגי מהרא"ק: וכן עיקר 'השמים כסאי', וכן יש לנהוג במקום שאין מנהג. שערי אפרים (שער ט' סעיף כב). חת"ס. קיצושו"ע (סי' קכ"ב ו'). ערוה"ש (סעיף ה'). אדמו"ר מוהר"א מבעלו הפטיר 'השמים כסאי' (לוח דבר יום ביומו).

ראה בתשו' דברי יציב (ח"ב סי' קפ"ג) מנהג חסידים עפ"י אריז"ל שכל אחד קורא הפטרה לעצמו, כל אחד יכול להפטיר כפי עניינו.

^{קכ} בספר חסידים (סי' רס"ו). מג"א (סי' רצ"ג). משנ"ב (ס"ק ד'). שאין לומר שישן בשבת כדי שיוכל להיות ער במוצ"ש, אבל מותר לישון, גם אם כוונתו להיות ער אחרי שבת, שהרי נהנה עכשיו בשבת מהשינה. תשו' בצל החכמה (ח"ד סי' קל"ח). וכו"ה בלבישת בגדי יו"ט בשבת שחל בעיו"ט.

^{קכ} הרמ"א שם, כתב שישתה רק במקום שאין תינוק. במשנ"ב (שם ס"ק ע), דוקא אם הגיע לחינוך ולא הגיע להתאבל על ירושלים. והוא מעל 6 ומתחת 9, ישתה הוא את היין.

^{קד} דעת המחבר (סי' תקנ"א) ממהר"ל, שמותר לשתות יין הבדלה, וכו"ה בלקט יושר (עמ' ק"י). ויעש אברהם (כ"ה) מהרבי אברהם טשעכנובר. דרכי חיים ושולם (תרס"ח) חזון איש (דינים והנהגות י"ט ח') שלמת חיים (שלי"ו) הליכות שלמה (י"ד כ"ז).

ואין צורך להבדיל על שיכר, אלא אם הוא חביב עליו. ראה שו"ע סי' רצ"ו ב'.

פרק ג ערב שבת חזון

טע"מ מהתבשיל ער"ש

סד. אם יש צורך, מותר לטעום מעט מתבשילי בשר בערב שבת, ועיי' בהערה ק"ה.

בגדים מכובסים

סה. לכבוד שבת, מותר ללבוש בגדים מכובסים ומגוהצים ק"י.

נעליים

סז. לכבוד שבת, מותר להשחיר ולהבריק נעליים ק"י.

צפרניים

סז. מותר לקצוץ צפרניים בערב שבת חזון ק"ה.

רחיצה

סח. הרגיל להתרחץ ולחפוף ראשו במים חמים בע"ש לכבוד שבת, מותר לרחוץ בע"ש חזון, פניו ידיו ורגליו ולחפוף ראשו במים חמים ק"ט, אבל בלי סבון ק"י.

מ"י שמזיע הרבה והסבון נחוץ בכדי להעביר הזיעה, יש להקל בסבון ובמים צוננים ק"א.

טבילה

סט. הנוהגין לטבול במקוה, מותרים לטבול גם בימים אלה ק"ב.

----- = מקורות וצינונים = -----

ק"ה בתש"ו התעוררות תשובה (ח"ב סי' קס"ט), אע"פ שכתב המג"א (סי' ר"נ א') שמצוה לטעום התבשיל בע"ש כדי לתקנו יפה, בע"ש חזון יכול לטעום ולפלוט. בתש"ו אור לציון (ח"ג סי' כ"ו) שהרגיל מפני "טועמיה חיים זכו" מותר לטעום. מבית לוי (פ' צ"ו ג')

ק"י משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק ו'). ועיי' בשעה"צ (שם ס"ק מ"ו). הגריש"א (קרא עלי מועד פ"ד י"ט)

ק"י מוע"ז (ח"ה סי' של"ח) תשו' אג"מ (ח"ג סימן פ'). יבי"א (ח"ג סי' ל"א). שבט הלוי.

ק"ח משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק כ'). וביותר בשנה שחל ט' באב ביום ראשון נמצא שער"ש אינו בשבוע שחל בו ט"ב. מבית לוי.

בס' מקור חיים סי' תקנ"ב ס"ט כתב: קבלתי שאין ליטול צפורניים בערב שבת ח' אב.

ק"ט רמ"א (סעיף ט"ז). ראה משנ"ב (ס"ק פ"ט וס"ק צ"ז).

ק"י משנ"ב (ס"ק צ"ו). תשו' דברי יציב (או"ח סי' רל"ז).

ק"א מבית לוי. בס' משמרת שלום כתב שאבותיו הק' נהגו לרחוץ בערב שבת חזון בחמין כיון שהכוונה לכב' שבת לא לענג עצמו

ק"ב ערוך השולחן. הליכות שלמה כ', אך לא ישהו בטבילתם. שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ב')

תספורת

ע. בני עדות המזרח שנמנעים להסתפר רק בשבוע שחל בו ט"ב, גם בע"ש זו נמנעים מלהסתפר^{ק"י}.

בגדי שבת

עא. בערב שבת, מותר ללבוש בגדי שבת אחרי הרחיצה, בשעה שלובשם בכל ערב שבת, ואפילו סמוך לחצות היום^{ק"ד}.

בגד חדש לחתן

עב. חתן בשבת שלפני החתונה, בשבת עלייה לתורה, אויפרוף, אע"פ שלובש בגדי שבת, לא ילבש בגד חדש^{קטו}.

סדרי תפילה וניגונים

עג. נוהגים בסדרי תפילה וניגונים בשבת זו כמו בכל שבת^{קטז}. במנהגי אשכנז נזכרים כמה שינויים בניגוני תפילה והפטרה^{ק"ז}.

שלוש זכר

עד. שלוש זכר לכן הנולד, עושים כמו בכל שבת^{ק"ח}.

פרק ד

שבת חזון כשחל ת"ב במוצאי שבת

אב הרחמים. צדקתך

עה. אחרי קריאת התורה, אומרים אב הרחמים^{ק"ט}. במנהגי אין אומרים צדקתך^{ק"י}.

טיוול

----- = מקורות וצינונים = -----

ק"י בערב שבת חזון מותר, מכל מקום מנהג הזקנים שלא להסתפר כלל לפני אותה השבת כדי שיכנסו ליום התענית כשהם מנוולים, וגוערים בחזקה ביד המקילין (כל בו סי' ס"ב, כ"ה): מביאו ב"י (סי' קנ"א סעיף ד').

ק"ד מבית לוי. שלמי מועד (פ"צ הע' 51) מהגרש"ז אויערבאך.

קטו מג"א (סי' תקנ"א ס"ק ו'). משנ"ב (שם ס"ק ט'). שטריימל חדש שלובש, מפני שאין ברירה, והימנעות מלבישתו הוי כמו אבילות בפרהסיא. ולבישתו מעט זמן לפני בין המצרים אינו מוציא מידי בגד חדש. ועי' בכפה"ח שם.

ק"ח הליכות שלמה. מבית לוי. תשו' אג"מ (ח"ד סי' קי"ב) שגם מי שלא שר כל שבת, יכול לשר בשבת זו, וכן להוסיף ניגונים שאינו מנגן בכל שבת.

ק"י בס' מנהגי וורמייזא "ואומר החזן ברכו, מעט בניגון של שבת ומעט בניגון של חול וכו' ק"ח המנהג לעשות שלוש זכר בשבת זו ואין משנין משאר שבתות השנה, מבית לוי הגר"ש ואזנר. בס' לקט יושר (ע' קי"א) כתב כשחל ת"ב בשבת, אין הולכים לזכר וכו'.

ק"ט משנ"ב (סי' תקנ"ב ס"ק ל')

ק"כ מהרי"ל. רמ"א (סי' תקנ"ב סעיף י"ב).

עו. ימנע מלטייל בשבת זו אחרי חצות^{קכא}.

לימוד בשבת

עו. בשבת אחה"צ, יש ללמוד בדברים המותרים בתשעה באב^{קכב}. ויש שמתירים ללמוד בהם בעיון^{קכג} וכתב הט"ז שהלומד בשבת אחר חצות לא הפסיד שכרו^{קכד}.

טיפות וכדורים

עח. טיפות וכדורים לצורך הקלה בצום, עדיף לערבבם במשקה לפני שבת^{קכה}. ויש מתירין לקחתם בשבת^{קכז}.

סעודה שלישית

עט. בסעודה שלישית, אוכל בשר ושותה יין ומעלה על שולחנו אפילו כשלמה המלך בעת מלכותו^{קכז}.

אכילה עד השקיעה

פ. מותר לאכול ולשתות בשבת, עד זמן שקיעת החמה^{קכח}. ונכון להודיע זה להמון שלא יטעו שהוא כשאר שבת^{קכט}. אבל אין לעשות שום סימני אבלות כגון חליצת נעליים, ישיבה על הארץ, עד זמן מוצאי שבת.

זמן ר"ת

----- = מקורות וצינונים = -----

קכא רמ"א סי' תקנ"ג סעיף ב'. ברכי יוסף (סי' תקנ"ג ס"ק ה). מביאו שע"ת שם.
קכב רמ"א תקנ"ג (סעיף ב'). מג"א (ס"ק ז'). בס' אורחות רבנו, (ח"ב ע' קל"ו) שדעת החזו"א שאין ללמוד בשבת אחה"צ. שבט הלוי (ח"ו סי' ע' ו').
קכג הליכות שלמה (פ' ט"ו א') בט"ב אסור ללמוד בעיון (משנ"ב סי' תקנ"ד ד') אבל בערב ט"ב מותר. וכתב הכתב סופר (או"ח סי' ק"א) מותר ללמוד דברים הרעים בערב ט"ב גם עם אנשים אחרים, הגם שאבל אסור ללמד לאחרים (יו"ד סי' שפ"ד) כיון שלחת"ס (סי' תקנ"ג) טעם איסור לימוד בעט"ב בכדי שלא יהרהר, ולא משום אבילות של עכשיו
קכד ט"ז ס"ק ב'. מאמר מרדכי (ס"ק ב'). משנ"ב (ס"ק י') וביה"ל "ולכן", מיקל ללמוד בשבת אחר חצות, ומי שיוכל, עדיף שילמד דברים המותרים. בס' הליכות שלמה (פ' ט"ו י"י) כתב שיש מקום להקל ללמוד כרגיל כל היום. הליכות אבן ישראל (ת"ב)
קכה סי' שכ"ח (סעיף כ"א). קצוה"ש סימן קל"ח בדה"ש (ס"ק ל"א ד"ה כ' המנחת שבת). שבט הלוי (ח"ג סי' ל"ו). שש"כ (פ' ל"ד סעיף ה').
קכז סי' הלכה למעשה להג' א.ד.שפירא, מאג"מ (או"ח ח"ג סי' נ"ד) בענין ויטמינים בשבת, כתב הגם שהמג"א (סי' שכ"ח מ"ג) כתב שחזיק מוגו אסור בשבת, אבל מי שנוטלו רק לשמור על מצב גופו, מותר. והכדורים בעצם רק שומרים על מצב הנוזלים.
קכז תענית כ"ט: שו"ע (סימן תקנ"ב סעיף ב').
קכח סמ"ק (מצוה צ"ו). רמ"א (סי' תקנ"ב סעיף י').
קכט משנ"ב (ס"ק כ"ד).

פא. המתנהג בזמן רבינו תם בכל ענייניו, יכול ללבוש נעליו עד מוצ"ש כזמן ר"ת^ק

הכנה משבת לחול

פג. אין להביא נעלי ת"ב לבית הכנסת בשבת. וכן אין להביא ספר קינות לביהכנ"ס אלא אם יעייין בו מעט בבית הכנסת מבעוד יום^{קלא}.

ברוך המבדיל חליצת נעליים

פג. במוצאי שבת אומרים "ברוך המבדיל בין קודש לחול" ולאחר מכן מורידים נעליים ומחליפים מבגדי שבת לבגדי חול.

בזה יש חילוקי מנהגים:

הרמ"א^{קלב} כתב שחולצים נעליים אחרי ברכו בביהכנ"ס, וכך נהוג בכמה מקומות^{קלג}. בזמנינו נוהגים הרבה לבוא לביהכנ"ס עם נעלי ת"ב^{קלד}. יש שנהגו לחלוץ נעליים כבר בבין השמשות^{קלה}

זהירות ממלאכה

פד. יש להזכיר לנשים לא לעשות מלאכה עד שיאמרו המבדיל בין קודש לחול^{קלו}.

שטיפת כלים

אין להדיח כלים שנשארו מסעודת שבת, עד לאחר חצות יום ראשון ט' באב^{קלי}.

סילוק פרוכת

פה. במוצ"ש, לאחר ברכו, מסלקין הפרוכת^{קלח}

----- = מקורות וצינונים = -----

^{קל} חוט שני (שבת ח"ב עמ' שכ"ז) אבל אם נוהג כר"ת רק כחומרא, יחלוץ נעליו בזמן הגאונים (הרגלי)
(הליכות שלמה פ' ט"ו הע' טו).

^{קלא} הליכות שלמה. מבית לוי.

^{קלב} סי' תקנ"ג (סעיף ב').

^{קלג} שלמת חיים (ח"א סי' ש"כ) דמעיקרא כך קבלו התענית ת"ב שחל במוצ"ש שעכ"פ סנדל אינם חולצים כל שלא אמרו ברכו, מחמת קדושת תוס' שבת. בס' ארחות רבינו (ח"ב קמ"ד) שבא לביהכ"נ בבגדי שבת ונעליים אע"פ שהיה כמה רגעים לאחר הזמן יציאת השבת, ולאחר ברכו, חלץ. תשו' באר משה, רבבות אפרים (ח"ג סי' שצ"ו).

^{קלד} שש"כ (פ' כ"ח הע' קע"ט) בשם הגרש"ז אוערבאך. שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז א'). מועדים וזמנים. יחוזה דעת (ח"ה סי' ל"ח). הליכות אבן ישראל.

^{קלה} כיון שנמצאים בבית, ויש שהולכים שם עם נעלי בית אינו אבילות בפרהסיא (אור לציון ח"ג פ' כח ד') קובץ תשובות להגרש"א (ח"ה סי' ק"ה). בס' ויען דוד (ח"א סי' פ"ח) שהדברי יואל היה שוכב מביהש"מ עד הלילה, וממילא היה בלי נעליים. בס' הליכות שלמה (פ' טו הע' 44) שכן נהג הגרש"ז זלניק.

^{קלי} משנ"ב (סי' תקנ"ו ס"ק ב').

^{קלז} בס' יוסף אומץ (תתפ"ג) יש להתמהמה ולסיים הקינות סמוך לחצות כדי שהשפחה לא תדיח קודם חצות את כלי האכילה שנשארו משבת. מקור חיים (סי' תקנ"ד) אין לשפחה להדיח כלים במוצ"ש ליל ט"ב.

^{קלח} לוח אר"י להגר"מ ט.

בורא מאורי האש

פו. מברכים בורא מאורי האש על אבוקה^{קלט}. ואין מברכים על הבשמים^{קמ}.
 כשמברך בביתו יוציא את כל בני ביתו^{קמא}. נשים, עדיף שלא יברכו בעצמם^{קמב}.

אתה חוננתנו

פו. בתפילת ערבית אומר "אתה חוננתנו"^{קמג} ואם שכח להבדיל בתפילה אינו חוזר להתפלל כיון שמבדיל על הכוס במוצאי ט"ב^{קמד}.

קדיש תתקבל

פח. אחרי תפילת העמידה אומר קדיש שלם עם תתקבל^{קמה}, אבל אחרי איכה עד יציאת בית הכנסת למחר, אין אומרים "תתקבל"^{קמו}.

ויהי נועם

פט. ואומרים איכה וקינוות. אין אומרים ויהי נועם^{קמז}, ומתחיל מואתה קדוש^{קמח}.

חולה בהבדלה

צ. חולה שצריך לאכול ביום, יבדיל ביום לפני שעומד לאכול, ולא במוצ"ש בלילה^{קמט}.
 ויכול גם להוציא את בני ביתו בהבדלה שלו, ולא יצטרכו שוב להבדיל במוצאי ט"ב^{קי}.

ואם הוא צריך רק לשתות מים, לא יבדיל בט"ב משום כך^{קנא}.

על מה מבדילים

צא. מי שחייב להבדיל בט"ב, יבדיל על מיץ ענבים, או אם יש שכר שהוא חמור מדינה, יבדילו עליו. ובמקום שאי אפשר, יבדילו על יין^{קנב}.

----- = מקורות וציונים = -----

קלט שו"ע (סי' תקנו סעיף א'). יש שנהגו לצרף ב' נרות ולא באבוקה שאין ראוי להרבות אורה ביום זה (א"א מבוטשאטש תקנ"ו).

קמ שו"ע (סי' תקנ"ו). מלשון הט"ז משמע דסבירא ליה דאין להריח בבשמים בתשעה באב משום תענוג. וכן משמע בגר"א. ומהמג"א משמע דסבירא ליה דדוקא במוצ"ש אסור משום דהוי תענוג להשיב נפש יתירה. שעה"צ (תקנ"ו א').

קמא הליכות שלמה (פ' ט"ו סעיף יד). שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ב').

קמב בביאור הלכה (סי' רצ"ו ח') שנשים לא יברכו האש, בפרט מוצ"ש ט"ב לרמב"ן פטורים (רבבות אפרים (ח"ג סי' ש"ע) שש"כ (ס"ב הע' צ"ח). הגריש"א.

קמג רמ"א (סי' תקנ"ט סעיף א').

קמד סי' רצ"ד (ס"ג).

קמה משנ"ב (סי' תקנ"ט ס"ק ד').

קמו טור ורמ"א (סי' תקנ"ט סעיף ד').

קמז עיקר ויהי נועם נתיסד על הקמת המשכן, ועתה נחרב (משנ"ב תקנ"ט ז' מסמ"ק).

קמח שו"ע (סי' תקנ"ט סעיף ב'). ואין אומרים ובה לציון גואל, שאין גאולה בלילה.

קמט כפה"ח (ס"ק ט'). תשו' מנחת יצחק (ח"ח סי' ל'). תשו' קנין תורה (ח"ב סי' קי"א)

קי מל"ח. כפה"ח (ס"ק ט'). תשו' משנה הלכות (ח"ז סי' ל"ט).

קנא שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ט)

נשים בהבדלה

צב. נשים שצריכות לאכול בט"ב, עדיף שלא יעשו הבדלה בט"ב בעצמן, אלא תשמענה במוצאי ט"ב מבעליהן, ועיי' בהערה קנ"ג.
ודעת הגרי"ש אלישיב שיבדילו הנשים בעצמן לפני שאוכלות קנ"ד.

קטן בהבדלה

צג. קטנים אינם מבדילים לפני אכילתם קנ"ה.

הבדלה מוצאי ט"ב

צד. בליל מוצאי ט"ב מבדילים על היין ואינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים קנ"ו. ויכול לשתות היין בעצמו קנ"ז.
ואינו אומר פסוקי הנה א' ישועתי אלא מתחיל בברכה על הכוס קנ"ח.

שתית מים לפני הבדלה

צה. אם מתעכב להבדיל יכולים לשתות מים לפני הבדלה קנ"ט.

הבדלה לאשה

צו. אשה שבעלה מתעכב במוצאי הצום, תעשה לעצמה הבדלה ותשתה הכוס ק"ס.

----- = מקורות וצינונים = -----

קנ"ב שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ה'). אז נדברו (ח' י"א סי' מ"ח)

קנ"ג דבר יהושע (ח"ב סי' ע"ה). קנין תורה (ח"ה סי' נ"א). רבבות אפרים (ח"ג סי' שע"א). וכן דעת הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א. מוע"ז (ח"ז סי' רנ"ה). הגם שיש צד הלכתי לומר שיעשו הבדלה כמו שאר חולים, אולם הרי דעת הרמב"ן, רשב"א, ריטב"א (סוכה נ"ד). רדב"ז (ח"ב סי' תרמ"ב), והב"ח, ס"ל שגם אנשים פטורים שנה זו מהבדלה דאי' בברכות (לג.) כשהענו, תקנו שדי בתפילה ואחר שהעשירו תקנו על הכוס, ובט' באב כלל ישראל במצב של עניות ואין דין הבדלה על הכוס. לכן יש ב' ספיקות, א. שנשים הרי י"א בכלל שפטורות מהבדלה, ואם יש דין הבדלה בט"ב מוצ"ש, לכן מכח ספיקא לא יבדילו ויאכלו כך.

קנ"ד קרא עלי מועד (פ"ז הע' י"ט). וראה שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ד' ו').

קנ"ה תשוי' ישמח משה (ח"א סי' מ'). הליכות שלמה (פ' ט"ז הע' י"ג). שבט הלוי (ח"י סי' קע"ז ד'). רבבות אפרים (ח"ג סי' שע"א).

קנ"ו שו"ע סימן תקנ"ו.

קנ"ז משנ"ב שם ס"ק ג'.

קנ"ח פתחי תשובה (יו"ד סי' שע"ו). דברי מלכיאל (ח"ו סי' ט'). הליכות שלמה (פ' ט"ז הע' י"ד).

קנ"ט שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ט)

ק"ס תורת המועדים מהגרי"ש אלישיב. עיי' בס' רצ"ו ס"ח. תשוי' שבט הלוי (ח"ד סי' נ"ד ז')

פרק ה מהלכות תשעה באב

חמשה עיניים

צו. תשעה באב אסור באכילה ושתייה, ברחיצה, סיכה, נעילת סנדל, תשמיש, אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים וכו' דכתיב פקודי ד' ישרים משמחי לב^{קסא}. דברים אלה נוהגים כל היום^{קסב}.

צח. המנהג שיושבים על הארץ, ואין מניחים טלית ותפילין. נוהג עד חצות היום^{קסג}. מפני:
1. שכתוב תם עוניך כשהצית אש בציון 2. להראות נחמה באבל.

צט. אע"פ שהיום כמו אבל, הוא רק ללא תעשה, לא לעשה, כגון כפיית המטה ועטיפת ראש^{קסד}.

ישיבה נמוכה

ק. ליל תשעה באב ויומו, יושבים על הארץ^{קסה} עד חצות היום^{קסו}.

קא. מותר לשבת על גבי כסא נמוך, פחות מג' טפחים^{קסז} (30 ס"מ). ומי שקשה לו, מותר ביותר גבוה^{קסח}.

אוטובוס

קב. הנוסעים ברכב, אוטובוס, אם יוכל, יעמוד, ואם לא, מותר לשבת בכיסאות הרגילים שהכוונה מטעם בטיחות^{קסט}.

מיעוט מכבודו

קג. ימעט אדם מכבודו ומהנאתו בתשעה באב, בכל מה שאפשר^{קע}.

----- = מקורות וצינונים = -----

קסא תענית ל. שו"ע תקנ"ד א'

קסב משנ"ב (תקנ"ה ס"ק ג').

קסג סדר היום. משנ"ב (סי' תקנ"ה ס"ק ג'): רק לענין תפילין משום שהוא מלתא דתליא במנהגא בעלמא אבל כל החמשה עיניים אין מבטלין כל היום. משנ"ב (סי' תקנ"ט ס"ק י'): ישיבה ע"ג הקרקע אינו חמור כמו החמשה עיניים ולכך לא בעי כל היום.

קסד טור. ערוה"ש תקנ"ה.

קסה כמו אבלים משנ"ב תקנ"ט ס"ק י'. כתב בס' אמרי פנחס (ש"פ, שפ"א) בזמן שמתישבים על הקרקע בט"ב הוא עת רצון גדול, ויכול אדם לפעול בתפילתו מה שצריך.

קסז אינו חמור כמו החמשה עיניים ולכן די עד חצות היום, משנ"ב (שם). ובמשנ"ב (סי' תקנ"ה ס"ק ג').

קסח גשר החיים (פ"כ סי' ה').

קסח ערוה"ש יו"ד (סי' שפ"ז ג'), דאינו נחשב תענוג.

קסט בשם החזו"א. תשו' רבבות אפרים (ח"א סי' שפ"ב). הליכות שלמה.

קע תוס' תענית (ל: ד"ה כל העושה). רמ"א סי' תקנ"ה (סעיף ב').

סוג נעליים

קד. אסור לנעול נעלי עור, אבל של בד, עץ, שעם, או גמי, מותר. ואפילו אם חלק הנעל מעור, אסור ללבוש^{קעא}.

אבזם מעור

קה. אם יש רק אבזם מעור לנוי, מותר^{קעב}. וכן רצועה שמשמשת רק לשמור שהנעל לא תיפול, מותר^{קעג}.

נעלי גומי

קו. נעלי גומי נוחות, כמו נעלי ספורט או "קרזקס" וכדו' שכמעט אין מורגש עיני בהליכה בהן, המחמיר להימנע מללכת עמם בת"ב, תבא עליו ברכה^{קעד}. אבל מי שקשה לו ההליכה, יכול ללבוש כל נעל שאין בה עור^{קעה}.

אור בבית הכנסת

קז. בבית הכנסת מדליקים רק נר אחד לומר לאורו קינות ואיכה^{קעו} כמ"ש: במחשכים הושיבני. כבו את הפנסים, שמש וירח קדרו.

קח. גם לציבור שאומרים איכה בלחש מדליקים אור חלש בכדי שיוכלו לקרוא לאורו^{קעז}.

נר תפילה

קט. אין מדליקין נר תפילה בבית הכנסת בשחרית, אלא במנחה^{קעה}.

נר לברית

קי. אם יש ברית מילה בת"ב, מדליקים נרות כשמביאים התינוק^{קעט}.

פרוכת

קיא. מסירין הפרוכת מלפני ארון הקודש^{קפ}.

----- = מקורות וצינונים = -----

קעא שו"ע סי' תקנ"ד סעיף ט"ז).

קעב אגרות משה

קעג ברכי יוסף

קעד פנים מאירות ח"ב סי' כ"ח. שע"ת תקנ"ד יא. הליכות שלמה פ' טו. שבט הלוי. הגר"ק

קעה הגריש"א.

קעז שו"ע תקנ"ט ד'

קעז ט"ז ס"ק ה'. משנ"ב ט"ו.

קעח מהרי"ל. משנ"ב ט"ו.

קעט פמ"ג א"א ס"ק ט'. משנ"ב טו

קפ רמ"א סי' תקנ"ט (סעיף ב') מס' המנהגים, על שם בצע אמרתו.

פרק ו תפילת ערבית, איכה

קיב. מתפללים ערבית, בנחת ודרך בני כאבלים^{קפא} ותפילה בלחש^{קפב}.

קדיש תתקבל

קיג. לאחר תפילת העמידה אומרים קדיש תתקבל^{קפג} אבל כל הקדישים שאומרים לאחר איכה עד שיוצאים למחרת מבית הכנסת, אין אומרים תתקבל^{קפד} דכתיב: גם כי אזעק ואשווע שתרם תפילתי^{קפה}.

קיד. מגילת איכה נקראת בלי ברכה^{קפו}. כי רק בפרסומי ניסא מברכים. במגילה כשירה, יש מברכין^{קפז}. כתב הלבוש: לא נכתב איכה במגילה, בכדי לא להנציח החורבן.

נשים

קמו. נשים, אי' במס' סופרים (יח ד) ששומעות איכה^{קפח}, לדברי המג"א^{קפט}, אינן נוהגות

חזן

קמז. החזן שקורא איכה^{קצ}, מגביה קולו בכל איכה יותר^{קצא}.

איכה ביחיד

קיו. יחיד גם יאמר איכה וקינוות^{קצב}.

----- = מקורות וציונים = -----

קפא רמ"א תקנ"ט א' ב'

קפב מס' סופרים יח: ת' ערבית אין אדם שומע לחבריו מפני שהם מתפללים בלחשה. יעב"ץ

קפג משנ"ב ס"ק ד'.

קפד רמ"א סעיף ד'

קפה ב"י. ומהר"ם שיק ש"ע, תמה הרי מתפללין כסדרן ויהי לרצון.

קפו משנ"ב ס"ק ב'

קפז משנ"ב תקנ"ט ב'

קפח מס' סופרים (יח ד')

קפט רפ"ב יב. וכתב החיד"א שזה רק מנהג טוב.

קצ בס"י תקנ"ט (סעיף ג'), אי', מדליקין רק נר אחד לומר לאורו קינוות ואיכה, וכתב הט"ז (ס"ק ה) נר אחד לחזן, ונר אחד לכל שכונה שכולם אומרים איכה. והמג"א כתב **משמע שהציבור לא יאמרו איכה וקינוות** רק ישמעו מהש"ץ.

משנ"ב (ס"י תקנ"ט ס"ק טו), מנהגנו שכל הקהל אומרים איכה בלחש גם קינוות.

קצא מהרי"ל. רמ"א תקנ"ט א'.

קצב ח"א. משנ"ב ס"י תקנ"ט (ס"ק ה')

קית. אחרי איכה אומרים סדר קדושה^{קצג}.

קיט. בטעם לאמירת ואתה קדוש, איתא:

כיון שמראין אבלות, מתעורר קליפה והוא סכנה, לכן מבטלים אותם ע"י סדר קדושה (רמ"ק)
ועוד טעם, מפני שהעולם מתקיים אקדושה דסודרא במקום תורה שאסור ללמוד (ברכ"י)

פרק ז הליכות ט"ב

יצטער במשכבו

קכ. כשישן בלילה, ישים אבן תחת למראשותיו^{קצד} משום צער. דכתיב, ויקח מאבני המקום שראה החורבן.
ויש שהיו ישנים על הארץ (שו"ע) ואם יכול יצטער בענין משכבו, שאם רגיל בשני כרים, ישן באחד (רמ"א שם).

נטילת ידים

קכא. יטול נט"י עד פרקי אצבעות: א. כשקם בבוקר^{קצה} ב. כשיצא מבית הכסא^{קצו} ג. לפני תפילה, דהוי כמקבל פני שכינה^{קצז} ד. אם נגע בלכלוך, נעל^{קצח}.
נטילה כל היד: חולה שאוכל פת (הגרשו"א) כהן העולה לדוכן (תריג"ס ק"ז).

לימוד תורה בת"ב

קכב. בתשעה באב אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים, משנה מדרש וגמרא, הלכות ואגדות, משום שנאמר פקודי ד' ישראלים משמחי לב^{קצט}.
מותר ללמוד: איכה. מדרש. איוב ומפרשים. ירמיהו, דברים רעים. מו"ק אלו מגלחין. חלק. הניזקין גיטין נה: ספר יוסיפון. ספר מלחמות היהודים. ירושלמי סוף מסכת תענית. הלכות

----- = מקורות וצינונים = -----

קצג שו"ע תקנ"ט סעיף ב'

קצד תוס' תענית ל: שו"ע רמ"א סי' תקנ"ה (סעיף ב'). מהמרדכי.

קצה שו"ע תקנ"ד י'. ב"י תרי"ג ומביאו משנ"ב (תקנ"ד ס"ק כא) רוח רעה כלכלוך טיט.

קצו מט"א תריג

קצז משנ"ב תקנ"ד כא

קצח גרח"ק. מנח"י י' מה. כפה"ח ד' יד.

קצט תענית ל. שו"ע סי' תקנ"ד סעיף א'

כט

תשעה באב. הלכות אבלות. ספרי מוסר שמשברים את הלב, ובלבד שאין שם פסוקים ומאמרי חז"ל. בענין אמירת תהלים בט"ב נחלקו הפוסקים⁷.

קכג. מותר ללמוד בפשוטן של הדברים, אבל אסור לפלפל ולישא וליתן בדבר הלכה^{7א}.

חברותא

קכד. לימוד דברים מותרים, בחברותא, מותר^{7ב}.

לימוד בהרהור

קכה. יש שאוסר לימוד בהרהור^{7ג}, שיש בה שמחה.

מצות ת"ת בט"ב

קכו. יש הסוברים שבת"ב אין מצות ת"ת^{7ד}.
מאידך יש הסוברים שיש מצוות ת"ת, וילמדו דברים המותרים ללמוד^{7ה}..

השכמה

קכז. בשחרית משכימים קצת לבית הכנסת^{7ו} וסימנך: וישכם אברהם. א' אב. ב'. ב'יראת עולם. ר'בה צום. ה'ושענא. מ'גילה. ה'י זרועם לבקרים אף ישועתנו בעת צרה^{7ז}.

קכח. אם על ידי זה שמשכימים, יגמרו לומר קינות זמן הרבה קודם חצות, טוב שלא להשכים כל כך (משנ"ב סי' תקנ"ט ס"ק ט"ז).

----- = מקורות וציונים = -----

⁷ יש שנהגו לומר תהלים במנחה: משנ"ב (תקנ"ד ז'). סידור בית יעקב. גרשז"א, שמותר למי שרגיל כל יום. ויש שאוסרים: רבבות אפרים (ח"ג תל"ג). אג"מ. מבית לוי. דרך החיים. פוזנא אומרים תהלים למחרת (משנ"ב. מג"א). לצורך חולה, התיר בתשו' דברי מלכאל (ח"ו סי' ט').

^{7א} מהרי"ל (תשו' ר"א). מג"א (ס"ק ד'), ט"ז סי' תקנ"ד ב'

^{7ב} חזו"א, הגר"ח ק

^{7ג} שו"ע סעיף ג'. ובמשנ"ב ס"ק ה'.

^{7ד} ריטב"א (מו"ק טו א.) מטה יהודה, כפהח. וכתב בס' עבודת ישראל, שלכן מתחילים מחדש בפרשת ואתחנן י' דברות.

^{7ה} שבלי הלקט. שד"ח אס"ד (ביהמ"צ ב' יב). מל"ח (סי' י" ס"ק כ"ח). ערוך לנר מו"ק. דברי יציב (ח"ב סי' ר"מ). שערי הלכה ומנהג: המצוה ללמוד חלקי התורה השייכים לאותו יום

^{7ו} משנ"ב סי' תקנ"ט ס"ק ט"ז.

^{7ז} א"ר סי' תרס"ד ג'.

פרק ח טלית ותפילין

קכט. אין מניחין טלית ותפילין בשחרית^{ר"ח}.
(אר"י רש"ש עפ"י"ם להקדים תפילין לשחרית. (כפה"ח תקנה ד': סי' אר"י לגרימ"ט. חולצין לפני קינות)

קל. במנחה מניחים טלית ותפילין^{ר"ט}.
אבל כל החמשה עינויים, אין מבטלין כל היום^{ר"י},

תפילין לחולה
קלא. חולה שאוכל בת"ב גם יניח תפילין במנחה כשאר הציבור^{ר"א}.

שומר לתפילה ותפילין
קלב. אם מתפלל בזמן מנחה קטנה, ורוצה לישון אחה"צ, יש להעמיד שומר, שעון מעורר, שיעוררו אותו לתפילה והנחת תפילין^{ר"ב}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{ר"ח} שו"ע סי' תקנ"ה. בצע אמרתו, בזע פורפירא דילה, השליך משמים ארץ תפארת ישראל זו תפילין. אי' מהר"מ מרוטנבורג כביום א' באבל.

^{ר"ט} שו"ע (סי' תקנ"ה א') מפני שאז הציתו אש במקדש ותם עונך במה ששפך הקב"ה חמתו על העצים ואבנים. גר"א. ובכדי להראות נחמה באבלנו בו ביום. סדר היום.

^{ר"י} משנ"ב (סי' תקנ"ה ס"ק ג'): לכולי עלמא רק תפילין מניחים אחרי חצות היום משום דהוא מילתא דתליא במנהגא בעלמא, אבל כל החמשה ענויים אין מבטלין כל היום.

^{ר"א} התעוררות תשובה (ח"א סי' ע"ב). מהר"ם שיק (סי' ר"צ). זכרון יהודה (סי' י"ח). הגריש"א.

הגרשז"א הוסיף, שאם אוכל רק אחר חצות, אז צריך להניח תפילין לפני שאוכל.

אבל בשבט הלוי (ח"ט סי' קל"ג) שחולה צריך להניח תפילין לפני שאוכל.

^{ר"ב} ראה משנ"ב (סי' ס"ו ס"ק מ') ושעה"צ (ס"ק ס"ד).

פרק ט סדר היום

קלג. מתפללין תפילת שחרית, וכל מזה שרגילין לומר על סדר היום, אומרים ר"ג.

פיטום הקטרת

קלד. פיטום הקטורת: אין לומר ר"ד,
ויש שכתבו שמי שאומרו בתדירות כל יום, הוי כסדר היום, ואומר רטו.

איכה ביום

קלה. טוב לקרות איכה ביחידות, גם ביום רטו

חצות היום

קלו. בחצות היום קמים משייבה על הארץ ר"י.

מנחה

קלז. יש שנהגו להתפלל מנחה, בעת מנחה גדולה בט"ב ר"ח.
ויש שמתפללים בעת מנחה קטנה ר"ט:

ברכת כהנים

קלח. נוהגים לומר ברכת כהנים במנחה ר"ב.

נשי"כ מנחה גדולה - פלג המנחה

קלט. בתענית ציבור נושאים כפיים, מזמן פלג המנחה רכא.

----- = מקורות וציונים = -----

ר"ג שו"ע תקנ"ד ד'. ראה כפה"ח. ערוה"ש. דברי מלכיאל (ח"ו סי' ט)

ר"ד רמ"א (תקנ"ט סעיף ד') מהמרדכי. מג"א, משנ"ב, שאין כל אדם אומר.

רטו שד"ח מע' ביהמ"צ סי' ב' י', אגודת אזור. דברי מלכיאל (ח"ו ט). אז נדברו י"א. כיון דהו
כאיהו מקומן בשחרית בסי' תקנ"ד ד'.

ר"ט של"ה. משנ"ב תקנ"ט ב'

ר"י שו"ע תקנ"ט (סעיף ג') שיושבים לארץ עד תפילת המנחה, ובמשנ"ב (שם ס"ק י') אינו חמור
כל כך כמו החמשה עיניים, ולכך לא בעי כל היום.

שפך חמתו על עצים ואבנים (משנ"ב תקנ"ט י') ולהראות נחמה באבלינו.

ר"ח מנחה גדולה: בני". משמרת שלום. ערוה"ש (רל"ג). ריטבא (יומא כח: חזו"א. גם כי יוכל
להזדרז ולהניח תפילין.

ר"ט רמב"ם, ארי". שו"ע רל"ג. ברכ"י. בא"ח.

ר"כ גם מזמן מנחה גדולה אומר השי"צ או"א ברכנו וכו' כמו במקום שאין נושאים כפים בכל
יום, וכמ"ש במשנ"ב (קכ"ט ח', תקס"ו כג). וכ"ה בתשו' רב פעלים (ח"ד סי' ה') ובתשו' שבט הלוי
(ח"ח סי' כ"ג).

קמ. ישנם בני אשכנז הנוהגים לישא כפיהם גם מזמן מנחה גדולה רכב.

ראה עוד הלכות נשיאת כפים בפרק ג'.

תפילין במנחה

קמא. במנחה מניחים תפילין רכב, והנוהגים להניח גם תפילין דר"ת, יניחו רכד.

פרשיות קר"ש

קמב. באם קוראים פרשיות קר"ש ו'קדש' נחלקו הפוסקים רכה.

נחם

קמג. בני עדות המזרח אומרים נחם בכל תפילות רכו. בני אשכנז נוהגים לאומרו במנחה, שאז הציתו אש בהיכל רכו.

תהלים

קמד. יש שנהגו לומר תהלים במנחה רכח, ויש שאוסרים רכט. ויש שהתירו לצורך, חולה רכ.

----- = מקורות וציונים = -----

רכא הואיל ותפילת מנחה סמוך לשקיעת החמה, היא דומה לתפלת נעילה. שו"ע (סי' קכ"ט סעיף א'), סמוך לשקיעת החמה. לוח אר"י להגרמ"ט. תשוי' שבט הלוי (ח"ח סי' כ"ג) לישא כפים רק מזמן מנחה קטנה.

רכב חזו"א או"ח סימן כ'. מוע"ז (ח"ח סי' רמ"ח).

רכג שו"ע סי' תקנ"ה סעיף א'.

רכד משנ"ב (שם ס"ק ד')

רכה פרשיות קר"ש אומרים: חלק לוי. משמרת שלום. כפה"ח (תקנ"ה ס"ק ז') בא"ח. שערים המצויינים. בצל החכמה.

ובמשנ"ב (סי' תקנ"ה ס"ק ה') כתב שלא לומר.

רכו ר"י ברצלונא. ר'עמרם. ריטב"א. שו"ע (תקנ"ז א').

רכי רא"ש. טור. ר'סעדיה. אבודרהם: שאז הציתו ביהמ"ק מהר"ל רמ"א (תקנ"ז).

רכח מג"א תקנ"ד ז' הביא מנהגים בזה. לקט יושר עמ' 112 שאמר פרקים רגילים אצלו. משנ"ב תקנ"ד ז'. סידור בית יעקב. גרשז"א, מותר למי שרגיל כל יום.

רכט רבבות אפרים (ח"ג תל"ג). אג"מ. מבית לוי. דרך החיים. פוזנא אומרים תהלים למחרת (משנ"ב. מג"א).

רל לצורך חולה, התיר בשו"ת דברי מלכיאל ח"ו סי' ט ועוד אחרונים, אולם ראה ארחות רבינו ח"ב עמ' קמב שהחזון איש התיר לאחותו אשת בעל הקהילות יעקב לומר תהלים בשעת מנחה. לכן אם מאוד חשובה לך סגולה זו יש על מה לסמוך להתיר.

פרק י מוצאי ט' באב

קמה. במוצאי הצום, יש נוהגים ליטול ידיהם שלשה פעמים^{רלא}

קמו. הרמ"א^{רלב}, כתב שאין מקדשין את הלבנה במוצאי ט"ב או שאר תענית, מפני שהעם שרויין בצער ואבילות..

האר"י ז"ל כתב דיש לקדש במוצאי יו"ט כי נולד בן דוד ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידין להתחדש^{רלג}.

ראה עוד בספרי עולת החודש פרק י"ט סעיפים ד' - ז'.

הלכות הבדלה במוצאי הצום, ראה לעיל פרק יג

טעמה ונעליים

קמו. ילבש נעליים^{רלד}, ויטעום מעט לפני קידוש לבנה^{רלה}. אבל לא ימנע מלברך בציבור מפני שלא טעם^{רלו}.

בשר ויין

קמה. אין אוכלים בשר או שותים יין במוצאי ט"ב עד לאחר חצות יום י' באב^{רלי} וכן אין מתרחצים או מסתפרים או מכבסים^{רלח} או שומעים נגינה^{רלט}.

קמט. לדעת השו"ע, נוהגים שלא לאכול בשר או לשתות יין עד סוף יום י' באב^{רמ}. וכן נוהגין לא לברך ברכת שהחיינו^{רמא}.

----- = מקורות וצינונים = -----

רלא בן איש חי (דברים כ"ח) לוח אר"י.

רלב ס"י תכ"ו ב'. וכ"ה בלבוש שם. מקו"ח. נוהג כצאן יוסף.

רלג פ'ע"ח (שער כ"ג פ"א א'). סדר היום. בה"ט (תקנ"א כה) דהאר"י ז"ל כתב דיש לקדש במוצאי ט"ב, כי אז נולד בן דוד, ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידים להתחדש. פר"ח. כנה"ג. שבות יעקב (ח"ב יא). א"ר. חיד"א. פמ"ג.

רלד פרי חדש (סי' תכ"ו). פמ"ג א"א (תקנ"ד ס"ק א'). מו"ב (סי' ח').

רלה א"ר סי' תכ"ו (או' ט"ז). תשו' שבות יעקב (ח"ב י"א). חיי אדם (כלל קי"ח טו). משנ"ב (שם ס"ק יא).

רלו א"ר סי' תכ"ו ט"ז, מביאו שעה"צ (ס"ק ט'). מבית לוי.

רלז הרמ"א סי' תקנ"ח מהגה"מ.

רלח מג"א (שם ס"ק א') ט"ז, בשם המהרש"ל. משנ"ב (שם ס"ק ג')

רלט מועד לכל חי. משנ"ב (שם ס"ק ב').

רמ שו"ע שם. ובביה"ל שם שברחיצה ותספורת, לא החמירו. ובס' מ'ליח' (סי' י' ס"ק צ"ב) שנהגו הימנע מרחיצה ותספורת עד חצות יום י'.

סעודת מצוה

קנ. במקום סעודת מצוה מותר לכל הקרואים לאכול בשר ויין^{רמב}.

תשעה באב ביום חמישי

כביסה בליל שישי

קנא. כשחל תשעה באב ביום חמישי, יש סוברים שמותר לרחוץ, להסתפר ולכבס מיד במוצאי הצום, בליל שישי^{רמב}. ובקיצור שו"ע^{רמב} כתב לרחוץ ולהסתפר ולכבס מיד בשחרית

רחיצה, תספורת ביום ו'

קנב. יש סוברים שרק כיבוס יכול לעשות במוצאי הצום בכדי שיהא מוכן לשבת^{רמב}. אבל רחיצה ותספורת יעשה ביום ו' ערב שבת^{רמב} ובמקום הצורך יש מתיר.

בשר ויין

קנג. ביום שישי אחרי חצות היום, מותר לאכול בשר ולשתות יין^{רמב}.

----- = מקורות וצינונים = -----

רמא שער תשובה (סי' תקנ"ח ס"ק ב')

רמב משנ"ב (שם ס"ק ב')

רמג יעב"ץ בסידורו ובשאלת יעב"ץ (סי' ק"ו), תשו' אז נדברו (ח"ח סי' מ'). אבן ישראל להגר"י פ"ש (ח"ז סי' כ"ז). מרא דשמעתא (אות רכ"ה) מהגרמ"א פריינד.

רמד קיצושו"ע (סי' קכ"ד ס"כ). ערוה"ש (סעיף ב').

רמה שבט הלוי (מבית לוי עמ' תט"ו) שהיעב"ץ מתיר כבר מהלילה וגם יש בזה מתקנת עזרא לכבס בחמישי שיהיו פנויים בשישי לצורכי שבת, ומותר לכבס הכל גם מה שאינו צריך לשבת. ובס' חוט שני (שבת ח"ב עמ' שכ"ח) מהגר"נ קרליץ. הליכות שלמה שש"כ (פ' מ"ב הע' טו).

דעת הבאר משה (ח"ג סי' ע"ט) והגר"ש אלישיב, שבמקום הדחק מותר לכבס בליל שישי.

רמי גרנ"ק, שבט הלוי. וכתב השבט הלוי שבמקום הצורך, יש מקום להקל ולהסתפר כבר מהלילה.

רמז ערוה"ש (תקנ"ח ב') שבט הלוי.

פרק יא ברית מילה בטי באב

- א. עורכים ברית מילה לאחר שגומרים הקינות^{רמח}. דורזין מקדימין למצוות^{רמט}.
- ב. בני עדות המזרח, נוהגים למול רק אחרי חצות היום, מכיון שלפני כן עדיין חל אכילות ואינו כדאי^{רנ}.

נרות בברית

- ג. מדליקין נרות בשעה שמכניסין את התינוק למול^{רנא}.

בגדי שבת

- ד. לובשים בגדי שבת, האב, האם, מוהל, סנדק^{רנב}.
- ה. בעל הברית לובש כתונת מכובסת נקיה^{רנ}. ויש נמנעים מלהלביש כתונת מכובסת^{רנד}.

נעליים

- ו. בעל הברית אינו מלביש נעליים^{רנ}.

טלית תפילין

- ז. לובשים טליתות גם כשהברית לפני חצות היום, ואבי הבן לובש גם תפילין^{רנ}.
- ח. המוהל מתקן צפרניו ומחטא ידיו, ופיו.

----- = מקורות וציונים = -----

- רמח טוש"ע סי' תקנ"ט סעיף ז'.
- רמט משנ"ב ס"ק כ"ו מהב"י.
- רנ שו"ע שם סעיף ז'.
- רנא מהר"ל, פמ"ג א"א ס"ק ט'. משנ"ב סי' תקנ"ט ס"ק טו.
- רנב שו"ע סי' תקנ"ט סעיף ח', ורמ"א שם.
- רנג שו"ע שם.
- רנד כפה"ח ס"ג מהר"י ברונא.
- רנה ביה"ל ד"ה ומותר. חלילה לבטל אחד מחמשה עינויים שהוא מדינא דגמרא.
- רנו גריש"א, תורת היולדת מח, כ'.

שהחיינו

ט. מברכים ברכות המילה גם ברכת שהחיינו^{רנ}.

י. דרך עשיית מציצה בין בצום, נחלקו הדעות^{רנח}

מעצמה מהיין

יא. נותנים ליולדת לטעום מהיין, או לילד מעל גיל חינוך 6.

שם הילד

יב. יש שקוראים לילד בשם מנחם או נחמיה^{רנט}.

מזל טוב

יג. מברכים ברכת מזל טוב^{רס}.

יד. לאחר הברית מורידין בגדי שבת^{רסא}.

סעודה בערב

טו. בערב עורכים סעודה לכל המוזמנים^{רסב}.

שירה בסעודה

טז. מותר לשיר בפה בסעודה, ולנגן בכלי שיר, נראה שלבני אשכנז, יש למנוע^{רסג}

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רנ} מל"ח סי' כד. דעת תורה סוסי' תקנ"א.

^{רנח} המהר"ם שיק סי' שט"ו, תשו' מהר"י אסאד יו"ד סי' ר"ט אלף לך שלמה (סי' ש"ס) שאסרו רק ביו"כ.

אבל ברכ"י יו"ד סי' רס"ה, תשו' תשובה מאהבה סי' תקס"ז, ובשע"ת (סי' תרי"ב ג') בשם תשו' דבר שמואל סי' צ"ח א"ר בשם קיצור של"ה אין לעשות המציצה ביין, ויזלף על המילה ביד או מוך. וכ"כ ד'חו' תרע"ו.

^{רנט} תשו' תשב"ץ. כפה"ח תקנ"ט נח.

^{רס} תשו' הר צבי (יו"ד סי' ש"צ). תשו' שלמת חיים (ח"ב סי' קל"ב). תשו' להורות נתן (ח"ב סי' ל"ז).

^{רסא} שו"ע סי' תקנ"ט, משנ"ב (ס"ק ל"ד)

^{רסב} תקנ"ח משנ"ב (ס"ק ב').

^{רסג} בס' תקנ"ח כתב המג"א ס"ק א' שמוצאי התענית קיל מר"ח אב, ומביאו משנ"ב שם ס"ק ב'. ונראה דהוי כמו הימים שבין י"ז בתמוז לר"ח אב. דלבני ספרד אין מניעה לשמוע כלי שיר בסעודת מצוה.

והמנהג בבני אשכנז: כתב שכנה"ג ס"ק ל"ג, והחיד"א חיים שאל סי' כ"א ובתשו' משנה הלכות ח"ו סי' ק"ט מהגר"מ פיינשטיין שלצורך מצוה, מותר.

אבל יש מחמירים בכלי זמר מ"ז בתמוז, אפילו לסעודת מצוה, שבט הלוי ח"ג סי' קנ"ז. מוע"ז ח"ח סי' של"ח. ועוד.

וואך נאכט

יז. וואך נאכט, אומרים זוהר איכה^{רסד}.

מתנות

יח. אין מביאים מתנות בתשעה באב, אבל במוצאי תשעה באב, מותר^{רסה}.

ויה"ר שיבנה בית המקדש במהרה בימינו, עיר ציון תמלא,
ושם נשיר שיר חדש וברננה נעלה.

----- = מקורות וציונים = -----

^{רסד} זכר דוד נג ג'. ואחרי חצות הלילה, יאמר ויהי נועם ז' פעמים.

^{רסה} מביאו משנ"ב (סי' תקנ"ד ס"ק מ"א) דאין לשלוח דורון לחברו בתשעה באב, כשאלת שלום שאסור. אבל בימי בין המצרים אין מניעה מעיקר הדין לתת מתנה. רק אולי יחשב משא ומתן של שמחה וזה אסור רק מר"ח כדאי' בשו"ע (סי' תקנ"א סעיף ב') ובמשנ"ב (שם ס"ק י"א).

פרק יב תשובות להלכה בהלכות בין המצרים

יצחק מאיר ברכיה ליברמאן

רחוב אמרי ברוך 1א

בני ברק 51609

ישראל

מור"ץ: רב קהילת בשבילי אוריינתא - ווארקא
מו"ס: חודש בחודשו. עולת החודש. ימי הפורים. חג האסיף.
ימי החנוכה. חג השבועות. חג המצות. פרי עץ הדר. תש"ו מבי מדרשא

בס"ד

כיבוס בגד או לבישת חדש

שאלה:

בתשעת הימים, נתלכלכו בגדי זיעה, ואין לו מכובסים להחליף רק חדשים. מה עדיף?
האם לכבס את המלוכלכים או להלביש בגדי זיעה חדשים.

תשובה:

כיבוס אסור בתשעת הימים כמ"ש במשנה תענית (כ"ו:): ובשו"ע (סי' תקנ"א סעיף ג'). לשיטת המחבר משבוע שחל בו ולשיטת הרמ"א (שם) מראש חודש אב.
ומי שאין לו אלא חלוק אחד יש להקל ולכבס (א"ר ס"ק י"ב. חיי"א כלל קל"ג סעיף י"ב) מביאם משנ"ב (ס"ק כ"ט), ובה"ל (תקנ"א ד"ה ואנו). ולכן כשאין לו בגד להחליף, יכול לכבס.
ולהלביש בגדי זיעה חדשים, אע"פ שמדובר בבגדים שאינם חשובים, ואין מברכין עליהן שהחינו, כתב המשנ"ב (ס"ק מ"ה) שבגדים שאינם חשובים כ"כ שאין צריך לברך עליו שהחינו מותר לקנות וללבוש עד ראש חודש (לא אחרי), מכיון שאסור לחדש בגד חדש גם בבגדים שאינם חשובים.

והנה בעצם הדין של החלפת בגדים בימי אבל, כתב בתשו' לחמי תודה (סי' ל') שאם מחליף לצורך, כגון שהחלוק מלוכלך וכו' שרי אפילו בחול תוך שבעה ע"י כך כמו ברחיצה דלא אסור אלא של תענוג כמ"ש ביר"ד (סי' שפ"א). ומה שלא בא הדבר מפורש בפוסקים אין זה אלא לרוב פשיטתו וכו' מביאו פתחי תשובה (יר"ד סי' שפ"ט ס"ק ב').
ובערוך השולחן (שם סעיף ו'): כמדומני שעתה אין נזהרים בזה ליתן לאחר ללבוש כתונת מפני שהרבה אנשים קצים בזה ללבוש כתונת שלבשו אחר, ועוד דבכתונת יש להקל אפילו לריב"א דאין זה משום תענוג אלא שא"א לילך בכתונת הישנה מפני הזיעה וכו'.

וראה בס' כרם שלמה יר"ד (סי' שפ"ט) הביא מס' לחם הפנים דבאבל לאחר ז' דנהגו לאסור ללבוש בגד המכובס אא"כ אחר ילבשו תחילה וה"ה אם יתן אותו על גבי הקרקע שעה אחת ג"כ שרי.

בתשובות מנחת יצחק (ח"י סי' מ"ד) שלימדנו רז"ל (שו"ע יר"ד סי' שפ"ט ס"א ברמ"א) שאדם עשוי להקפיד על טינוף כליו, ולבישת אדם אחר, מבטל חשיבות הכיבוס. ונראה שאם יתנו ע"ג קרקע שרי.

ולכן, אם נאמר לשואל לכבס את הבגדים המלוכלכים, הרי שני איסורים במשמע, גם האיסור לכבס וגם לבישת בגד מכובס כמ"ש לעיל. ומאידך לבישת בגד חדש הוא רק איסור אחד.

ובנוסף, הרי איסור כיבוס הינו מפורש במשנה במס' תענית, ולבישת בגד מכובס וכ"ש בגד חדש, הביאו טושו"ע (סי' שפ"ט מהרמב"ן): וכשם שאסור לכבס, כך אסור ללבוש המכובסים קודם לכן, וא"צ לומר שאסור ללבוש חדשים.

לכן למעשה נראה שעדיף לקחת בגד חדש ולקומטו ולהניחו ע"ג הרצפה ולאחמ"כ ללובשו.

בבגדי תינוק

כשנתעוררה השאלה, תינוק שנתלכלכו כל בגדיו, מה עדיף, האם לכבס בגדי תינוק, או להלבישו חדשים.

נראה שילבישונו חדשים, שהרי לתינוק אין בעצם איסור לבישת בגדים חדשים אבל הכביסה נעשה על ידי הגדול. וכ"ה דעת הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א.

טיפול פנים או רגליים

שאלה:

האם מותר בתשעת הימים, לעשות טיפול פדיקור או מניקור.

תשובה:

פדיקור, היינו טיפול רגלים, מסלקים עור יבש, יבלות וכו' נראה שהוא ענין בריאותי, אם יצא לו אז לטפל מפני בריאותו, מותר. ולכתחילה לא יקבע תור לימים אלה אם אינו זקוק לכך ועושה רק משום תענוג.

מניקור, היינו טיפול בפנים, ניקוי רחיצה יסודית וכו', נראה שאין לעשות משום רחיצה ותענוג שאסור בימים אלה.

וראה בהליכות שלמה (פ"ד הערה 19) במי שיש לו פצעים על פניו והשער הגדל שם מטרידו, ואמר דעד השבוע שחל בו ט"ב יש להתיר, דאין האיסור אלא ממנהגא.

בגדי שבת לילדים בסיום מסכת

שאלה:

בתלמוד תורה עורכים בתשעת הימים סיום מסכת, האם נכון להזמין את הילדים להשתתף בבגדי שבת, וחולצות לבנות.

תשובה:

רד"ל החמירו מאוד בכל סממני שמחה בימים אלה ואפילו בשבת חזון החמיר הרמ"א (סי' תקנ"א סעיף א') שלא להלביש בגדי שבת.

ואיה"נ שבסעודת מצוה מותרים המשתתפים לאכול בשר מפני שהוא יום שמחתם (רמ"א סימן תקנ"א סעיף י'), אבל בגדי שבת התירו רק לבעלי ברית מילה (שם סעיף א') ולפדיון הבן ובר מצוה.

ולכן מצד התלמוד תורה נראה שראוי להימנע מהתלבשות בבגדי שבת, שכן הוא משרה אורה מיוחדת של שמחה, ואדרבה יש להסביר לילדים שנמנעים מביטוי שמחה זה של לבישת בגדי שבת בגלל חורבן בית מקדשינו וכשנזכה שיבנה בית המקדש במהרה נזכה לשמחה השלימה בב"א.

רכישת מכונית משומשת

שאלה:

ראובן ביקש ממוכר מכוניות משומשות, באם יהא לו מכונית למכירה במציאה, שיודיע לו. ובתוך תשעת הימים אכן הזדמן. האם מותר לראובן לקנות.

תשובה:

מעיקר הדין יש להימנע מקניות כמ"ש בשו"ע (סי' תקנ"א סעיף ב' וז') וברמ"א (שם). אבל כאן נראה שמדובר במציאה, והוי דבר האבד כמ"ש הפמ"ג (א"א ס"ק ז'), ובמשנ"ב (ס"ק י"א). וגם

מ

מדובר במכונת משומשת שאין בו שמחה כ"כ, וגם המכונת משמש לו לפרנסתו, לכן נראה שמותר.

אבל ב"ז נראה שהרי בזמן הזה לא מסמנא מילתא, ולכן, אם יוכל, יתן דמי קדימה למכונת, ובפועל יעבירו לרשותו אחרי תשעה באב.

שיפוצים במכבסה

שאלה:

בעל מכבסה שסוגר את העסק בט' הימים ורוצה לערוך שיפוצים בחנות האם מותר.

תשובה:

בגמ' (יבמות מ"ג. שר"ע סי' תקנ"א סעיף ב') ובשר"ע איתא שמראש חודש אב ממעטין בבנין של שמחה וכו'. וכתב המג"א מהר"ן, שכל בנין שאין צריך לו לדירתו ורק שעושה כן להרוחה בעלמא, אסור. מביאו המשנ"ב (שם ס"ק י"ב).

לכן במקרה זה שהשיפוצין הוא לצורך פרנסתו ולא להרוחה בעלמא, מותר בט' הימים.

נתינת מתנה בט' הימים

שאלה:

האם מותר לתת מתנה בתשעת הימים.

תשובה:

בשר"ע (סי' תקנ"ד סעיף כ') איתא שאין שאילת שלום בט' באב וכתב המג"א (שם אות כ"א) שאסור גם לשלוח דורון.

אבל בתשעת הימים לא מוזכר איסור בנתינת מתנה, משמע שמוותר. אבל יתכן ובכלל משא ומתן של שמחה הוא, המוזכר בשר"ע (סימן תקנ"א), ובב"י ומג"א שם אות ז'.

לכן, ניתן לסכם, שמתנה כמו ספר, אפשר לתת (הגר"ש אלישיב ועוד פוסקים), אבל מתנה כמו כלי כסף וכו' יש להמנע עד אחרי ט' באב.

ואם בא להשתתף בשמחת ברית מילה או בר מצוה מחוץ לעיר ואם לא יביא המתנה עכשיו, אינו רואה הזדמנות שיוכל שוב להביאו, יחשב הדבר כעין דבר האבד ומותר (ראה פמ"ג סי' תקנ"א א"א ס"ק ז'. משנ"ב שם ס"ק י"א).

אמירת נחם בתשעה באב לבעל ברית

שאלה:

מי שאינו משלים תעניתו בתשעה באב, כגון בעל ברית או חולה, האם יאמר "נחם" בתפילת המנחה.

תשובה:

בירושלמי (ברכות פ"ד הל' ג') א"ר אחא בר יצחק בשם רבי חייא דציפורן יחיד בט"ב צריך להזכיר מעין המאורע, מהו אומר רחם ד' א' ברחמיך הרבים וכו'. (וראה בטור (סי' תקנ"ז) דאיכא דוכתא דנהיגי ערבית ושחרית "רחם", ובמנחה "נחם"). ובר"ף תענית (י) והרא"ש (סי' ל"ד).

וכתב הטור (סי' תקנ"ז) בתשעה באב צריך להזכיר מעין המאורע, מאי היא נחם ד' א' את אבלי ציון, ואומר אותה בבונה ירושלים לפי שהיא מעניינה.

וכתב הרא"ש ז"ל (תענית סי' ל"ד) כל ימי תמתי למה נהגו שאין אומרים נחם אלא בתפילת המנחה כיון דקאמר יחיד בת"ב צריך להזכיר מעין המאורע מסתמא בכל התפילות קאמר ערבית ושחרית ומנחה, כמו ראש חודש פורים ותענית (ובטור במקום תענית, כתב : חנוכה).

מא

ואבודרהם (עמ' רנ"ז) הביא רבינו סעדיה שאינו אומרו אלא במנחה משום דלעת ערב הציתו בו אש הלך באותה שעה מזכירין שפלות ירושלים ואביליה ומתפללין על תנחומיה. ובריטב"א (תשו' ס' ס"ג) שבערבית ושחרית הוא כמי שמתו מוטל לפניו ואינו בנחמה אומרים רחם, ובמנחה אומרים נחם שדומה למי שנקבר מתו וכו' ומביאים ב"י (שם).

הנראה מהנ"ל שהנוסח של נחם, הוא מעיקר סדר התפילה בת"ב, וכמ"ש הרא"ש **"כמו ערבית ושחרית ומנחה דראש חודש חנוכה ופורים"** ואינו תלוי במצב של האדם אם הוא בעל ברית, או חולה ואינו בצום.

ואפילו בברכהמ"ז מביא הרמ"א את המהרי"ל שיאמרנו, אלא שיש מפקפקים, ושלא קבעו רק בתפילה בט"ב ויו"כ, כמ"ש השע"ת (ס' תקנ"ז) ובמשנ"ב (שם ס"ה ה') וראה עוד כפה"ח (שם ס"ק י"א).

ולא הוי כאמירת עננו, שתלוי גם אם הוא צם או לאו, כמ"ש השו"ע (ס' תקס"ה סעיף ג') ו"א שאין היחיד אומר עננו כי אם במנחה, שמא יאחזנו בולמוס ונמצא שקרן בתפילתו.

וראה עוד בתשו' אגרות משה (או"ח ס"ג ס"ד) שאפילו אם טעה באחד הימים ואמר נחם, אין מחזירין אותו, מאחר שהדברים עצמם ראויים לומר אז כמ"ש המג"א (ס' תצ"ג ס"ק ג') בשם הכוונות, שגדול אחד היה רגיל לומר נחם בכל יום וכו' ועדיין אנו צריכין לנחמות מצד שעדיין אנו שרויין בגלות וביהמ"ק חרב בעוה"ר וג"כ שייך לומר נחם עיי"ש.

עכשיו הגיע לידי (ע"י בני היקר הרה"ח ח. יהודא אריה ש"י לאוי"ט), צרור דברי תשו' המעוררים שאלת אמירת נחם לבעל ברית.

ואחרי עיון שם במקורות נראה, שבענין בעל ברית בת"ב:
בתשו' שארית שמחה (ס' ט"ו) מדובר בהזכרת נחם בברכת המזון,
בתשו' יוסף דעת (ס' ל"ט) מדובר בברכת המזון ומסתברא ד"ל נחם.
בתשו' משיב הלכה (ס' צ"ד) ובדברי חפץ שם, מיירי בברכת המזון

וא"א ללמוד מהם איך לנהוג בתפילת המנחה, שלא הזכירוהו (אם בכונה או לאו, לא אדע, ולא ראינו אינו ראי').

בתשו' נחל ברית (עמ' קי"ב) שבתפילת מנחה אינו אומר עננו **ואומר נחם במנחה**.
בס' הליכות שלמה (סעיף י"ג) שהגרש"ז אויערבאך, כשהיה סנדק בת"ב נדחה, מן הראוי להתפלל מנחה קודם הברית, כי אין זה ראוי כל כך לומר נחם ועננו בשעה שאצלו כבר נעשה יו"ט.

והתש' היחידי שראיתי שם שכותב שבעל ברית לא יאמר נחם במנחה, הוא בתשו' עמק התשובה (ס' פ"ח) שכתב: הוי יו"ט ידידי מן המנחה ולמעלה ואיך שייך לומר נחם.

ולכן אמינא שמדברי הרא"ש **"כמו ערבית ושחרית ומנחה דראש חודש חנוכה ופורים"** נראה שאמירת נחם הוא מסדר התפילה בת"ב, ואינו תלוי במצב של האדם אם הוא בעל ברית, או חולה ואינו בצום.

ולמעשה נראה שעדיף להתפלל מנחה לפני הברית וכמ"ש הטור (ס' תקנ"ט) שכך נהג רבינו יעבץ שהיה בעל ברית והתפלל מנחה בעוד היום גדול ורחץ ולא השלים תעניתו לפי שיו"ט שלו היתה, וכו' בשו"ע (שם סעיף ט') שבעל ברית מתפלל מנחה בעוד היום גדול ורוחץ ואינו משלים תעניתו לפי שיו"ט שלו הוא. וכמ"ש בס' הליכות שלמה הנ"ל.
אבל גם אם התפלל מנחה אחרי הברית, לא שמענו הכרעה ברורה לא לאומרו.

ויה"ר שנזכה במהרה לראות בנחמת ציון ובבנין ירושלים

יצחק מאיר ברכיה ליברמאן